

Ko je Isus?

Poziv za povratak verovanju u Isusa, Mesiju

Knjiga za pomoć obnavljanju biblijske vere

Anthony F. Buzzard, MA (Oxon.), MA Th.

"Jer je jedan Bog, i jedan posrednik Boga i ljudi, čovek Hristos Isus"
(1. Tim. 2:5)

www.restorationfellowship.org

Naslov originala:

Who Is Jesus?

A Plea for a Return to Belief in Jesus, the Messiah

Za izdanje na srpskom jeziku:
www.biblijski-monoteizam.com
Novembar 2015

Prevod sa engleskog:
Marija Ivković

Korektura:
Aleksandar Vuksanović

Sadržaj

Starozavetni monoteizam koji potvrđuju Isus i Pavle	3
Ko je ikada rekao da je Mesija bio Bog?	6
Sin Božji	9
Sin Čovečji, Gospod kod Božje desne ruke.....	10
Isus je tvrdio da NIJE Bog.....	11
Jovanov jevrejski jezik	13
Slava pre Avrama	14
Logos u Jovanu 1:1	16
Isusovo "božansvo"	18
U Božjem obliku.....	19
Vođa novog stvaranja	22
"Buduća naseljena zemlja o kojoj govorimo"	24
Hebrejska pozadina Novog Zaveta.....	25
Od Božjeg Sina do Boga Sina	26
Čovek i iskrivljena poruka.....	27
Šta naučnici priznaju.....	29
Isus, čovek i posrednik	33
Isповest crkve	33
Prilog.....	35
Beleške.....	40
Indeks citata.....	44

Sugestija da Isus, po Bibliji, nije "pravi Bog od pravog Boga" će verovatno biti uznemirujuća za one koji su naviknuti na široko prisutne poglede velikih veroispovesti. Nije toliko poznato da veliki broj istraživača Biblije kroz vekove, uključujući i značajan broj savremenih naučnika, nije zaključio da Sveto Pismo opisuje Isusa kao "Boga" sa velikim "B".

Razlika u stavovima o tako fundamentalnoj temi treba da nas podstakne na ispitivanje važnih pitanja o Isusovom identitetu. Ako naše verovanje treba da bude, kao što Biblija zahteva "duhom i istinom" (Jovan 4:24), jasno je da želimo da razumemo šta nam Biblija otkriva o Isusu i njegovom odnosu sa Ocem. Sveto Pismo nas upozorava da je moguće upasti u zamku verovanja u "drugog Isusa" (2. Kor. 11:4) - "Isusa" drugačijeg od onog opisanog u Bibliji kao Božjeg sina, Mesije koga su obećali proroci iz Starog Zaveta.

Zapanjujuća je činjenica da Isus za sebe nikada nije rekao da je "Bog". Podjednako je zanimljiva upotreba reči "Bog"- na grčkom *ho theos* - u Novom Zavetu, koje se odnosi samo na *Oca* nekih 1325 puta. Nasuprot tome, Isus se naziva "bogom" samo u šaćici tekstova - možda ne više od dva.¹ Čemu ova impresivna razlika u upotrebi u Novom Zavetu, kada toliko ljudi misli da Isus nije ništa manje "Bog" od svog Oca?

Starozavetni monoteizam koji potvrđuju Isus i Pavle

Čitaocima Svetog Pisma u 20. veku možda nije lako da prepoznaju snagu monoteizma - verovanja u jednog Boga - koji je prvi princip svih Starozavetnih učenja o Bogu. Jevreji su bili spremni da umru za svoje uverenje da je istiniti Bog jedna Osoba. Svaka ideja o množini u Bogu je odbačena kao opasno idolopoklonstvo. Zakon i Proroci su stalno insistirali da je *samo jedan* pravi Bog, i niko nije mogao da predvidi "podelu" u Bogu kada je predao sećanju tekstove kao što su sledeći (citirani iz "New American Standard Bible"):

"Čuj, Izrailju: GOSPOD je Bog naš jedini GOSPOD!" (5. Mojsijeva 6:4).

"Nije li nam svima jedan Otac? Nije li nas jedan Bog stvorio?" (Mal. 2:10).

"Pre mene nije bilo Boga niti će posle mene biti" (Isaija 43:10).

"Jer sam ja Bog, i nema drugog" (Isaija 45:22). "Jer sam ja Bog, i nema drugog Boga." (Isaija 46:9).

Primeri strogo monoteističkih izjava se množe od Starog Zaveta. Važna činjenica koju treba primetiti je da je Isus, osnivač hrišćanstva, potvrdio i utvrdio Starozavetno insistiranje da je Bog jedan. Po zapisima njegovih učenja koje su sastavili Mateja, Marko i Luka, Isus nije rekao ništa što bi poremetilo verovanje u apsolutno jedinstvo Boga. Kada je pisar (teolog) citirao poznate reči "da je jedan Bog, i nema drugog osim Njega", Isus ga je pohvalio zato što "govori pametno" i da "nije daleko od carstva Božjeg" (Marko 12:29-34).

U Jovanovom zapisu Isusovog učenja, Isus je isto tako potvrdio neokrnjeni monoteizam svog jevrejskog nasleđa rečima koje nije moguće pogrešno shvatiti. On je govorio o Bogu, svom Ocu kao o onome koji je "jedini Bog" (Jovan 5:44) i "jedini istiniti Bog" (Jovan 17:3). U svojim zapisima je reč "Bog" primenjivao samo na Oca. Nijednom nije rekao da je on Bog, što je tvrdnja koja bi zvučala apsurdno i bogohulno. Isusove unitarne monoteističke fraze u Jovanu 5:44 i 17:3 su odjeci Starozavetnih pogleda na Boga kao jedne jedinstvene Osobe. Možemo odmah primetiti jevrejsku i Starozavetnu ortodoksiju kod Pavla koji govori o hrišćanskoj veri u "jednog Boga Oca" (1. Kor. 8:6) i "jednog Boga" različitog od "jednog posrednika Boga i ljudi, čoveka Hristosa Isusa," (1. Tim. 2:5). I za Isusa i za Pavla Bog je jedno večno biće, "Bog i Otac Gospoda našeg Isusa Hrista" (Efes. 1:3). Čak i pošto je Isus uzvišen do desne ruke Oca, Otac je i dalje, po Isusovim rečima, njegov Bog (Otkr. 3:12).

Našu dosadašnju diskusiju možemo sumirati citiranjem reči L. L. Paine-a, koji je u jednom trenutku bio profesor crkvene istorije na Banglorskoj bogosloviji:

"Stari Zavet je strogo monoteističan. Bog je jedinstveno biće. Ideja da se tu može naći Trojstvo, čak i u naznakama, je pretpostavka koja dugo postoji u teologiji, ali je u potpunosti bez osnova. Jevreji, kao narod, su po svojim učenjima ljuti protivnici svih politeističkih tendencija i ostali su okoreli monoteisti do dana današnjeg. U ovom smislu ne postoji razdor između Starog i Novog Zaveta. Monoteistička tradicija je nastavljena. Isus je bio Jevrejin, koga su roditelji, Jevreji, učili Starom Zavetu. Njegova učenja su jevrejska do srži; svakako novo jevanđelje, ali ne i nova teologija. On je izjavio da `nije došao da uništi Zakon i Proroke, već da ih ispuni` i kao svoje verovanje je prihvatio važan tekst jevrejskog monoteizma: `Čuj Izrailju, Gospod je Bog naš jedini Gospod` (Marko 12:29). Njegova izjava u vezi samog sebe je u saglasnosti sa proročanstvom Starog Zaveta. On je bio `Mesija` obećanog Carstva, `Sin Čovečji` iz jevrejskih nada... Ako je ponekad pitao `Koji ljudi kažu da sam ja Sin Čovečji?` On nije dao odgovor van podrazumevane potvrde Mesijanstva" (*A Critical History of the Evolution of Trinitarianism*, 1900, pp. 4, 5).

Snaga jevrejskih osećanja prema monoteizmu je dobro ilustrovana sledećim citatima:

"Verovanje da se Bog sastoji iz nekoliko ličnosti, kao što je hrišćansko verovanje i Trojstvo, je odstupanje od izvornog koncepta jedinstva Boga. Izrael je kroz vekove odbijao sve što je kvarilo ili krivilo koncept čistog monoteizma koji je dat svetu, i Jevreji su spremni da pate i umru pre nego što će priznati njegovo slabljenje" (Rabin J.H. Hurtz).

Ezra D. Gifford, u "*The True God, the True Christ, and the True Holy Spirit*" kaže: "Sami Jevreji otvoreno odbacuju svaku naznaku da njihovo Sveto Pismo sadrži bilo kakav dokaz, ili bilo kakav nagoveštaj doktrine ortodoksnog Trojstva, a Isus i Jevreji

se nikad nisu razmimoišli po tom pitanju, svi su smatrali da je Bog samo jedan, i da je to najveća istina koja je otkrivena čoveku."

Ukoliko pogledamo zabeležena Isusova učenja u Jevanđeljima po Mateji, Marku i Luki, imajući u vidu da ti dokumenti predstavljaju shvatanja apostolske crkve iz 60-80. god n.e. nećemo pronaći ni naznaku da je Isus za sebe verovao da je večno biće koje je zauvek postojalo. Mateja i Luka smatraju da je poreklo Isusa poseban čin stvaranja, koji je učinio Bog kada je Mesija začet u Marijinoj utrobi. To je bio čudesan događaj koji je označio početak - *genezu*, ili poreklo - Isusa Nazarećanina (Mat. 1:18, 20). Apsolutno ništa se ne kaže o "večnom sinu"² što bi ukazalo na to da je Isus bio živ kao Sin *pre* svog začeća. Ta ideja je uvedena u hrišćanske krugove, pošto su spisi Novog Zaveta završeni. Ona ne pripada načinu razmišljanja pisaca Biblije.

Ko je ikada rekao da je Mesija bio Bog?

Većina čitalaca pristupa Svetom Pismu sa dobro uspostavljenim pretpostavkama. Oni nisu svesni činjenice da je veliki deo onoga što oni misle o Isusu izvedeno iz teoloških sistema proizvedenih od strane pisaca van Biblije. Na taj način, oni spremno prihvataju veliku dozu tradicije, dok tvrde i veruju da je za njih Biblija jedini autoritet.³

Ključno pitanje na koje moramo odgovoriti je: Na osnovu čega su Isus i rana crkva tvrdili da je Isus obećani Mesija? Odgovor je jednostavan. Tvrđenjem da je on u potpunosti ispunio ulogu koju je Stari Zavet za njega predvideo. Moralo se pokazati da on odgovara "specifikacijama" za Mesiju koje su navedene u hebrejskom proročanstvu. Mateja naročito rado citira Stari Zavet koji je ispunjen Isusovim životom i iskustvom (Mat. 1:23; 2:6, 15, itd.). Ali Marko, Luka i Jovan i Petar (u početnim stihovima Dela) podjednako insistiraju da Isus savršeno odgovara Starozavetnom opisu Mesije. Pavle je proveo veći deo svog propovedanja pokazujući u hebrejskom Svetom Pismu da je

Isus obećani Hrist (Dela 28:23). Ukoliko se Isusov identitet ne podudara sa Starozavetnim opisom, ne bi postojao dobar razlog za tvrđenje da je on istiniti Mesija!

Stoga je od ključne važnosti postaviti pitanje da li se u Starom Zavetu bilo gde pominje da Mesija treba da bude "ravnopravni Bog" drugo *večno* biće, koje napušta svoje večno postojanje na nebu, kako bi postalo čovek. Ukoliko Stari zavet ne govori ništa slično (imajući u vidu da se Stari Zavet bavi čak i najsitnijim detaljima u vezi dolazećeg Mesije), treba da smatramo sumnjivom svaku tvrdnju onoga koji kaže da je Isus i Mesija *i* večan, druga Osoba u Bogu, koja prisvaja titulu "Bog" u svom punom značenju.

Kakav portret Mesije nam daje hebrejsko Sveto Pismo? Kada Novozavetni hrišćani teže da potkrepe Isusovu mesijansku tvrdnju, oni odgovor pronalaze u 5. knj. Mojsijevoj 18:18:

"Proroka ću im podignuti između braće njihove, kao što si ti, i metnuću reči svoje u usta njegova, i kazivaće im sve što mu zapovedim." I Petar (Dela 3:22) i Stefan (Dela 7:37) koriste ovaj primarni tekst da pokažu kako je Isus "obećani prorok" (Jovan 6:14), čije je poreklo iz izraelske porodice i čija je uloga slična Mojsijevoj. Kroz Isusa, Bog je podigao Mesiju, davno obećanog glasnika, Spasitelja Izraela i sveta. Po Petrovim rečima "Bog podiže Sina svog Isusa, i posla Ga da vas blagosilja da se svaki od vas obrati od pakosti svojih" (Dela 3:26).

Drugi klasični Mesijanski tekst obećava da "sin će se roditi Izraelu" (Isa. 9:6), "seme žene" (1. Mojsijeva 3:15), potomak Avrama (Gal. 3:16), i potomak Davidove kraljevske kuće (2. Sam. 7:14-16; Isa. 11:1). On će biti vladar rođen u Vitlejemu (Mat. 2:6; Mihej 5:2). Među njegovim titulama jedna će biti "bog silni" a druga "otac večni" (Isa. 9:6). Ovaj tekst u Isaiji 9:6 može izgledati kao da stavlja Mesiju u kategoriju večnih bića, što bi naravno izazvalo krizu monoteizma. Međutim, pažljiv čitalac

Svetog Pisma će biti svestan da se jednom tekstu ne može dozvoliti da nadjača insistiranje Starog Zaveta da je samo jedna osoba istiniti Bog. Ne sme se zaboraviti da su Jevrejima data sveta proročanstva, od kojih nijedno ne govori da božanska titula data Mesijanskom Kralju znači da je on večni deo Boga, koji se odjednom i misteriozno sastoji od *dve* osobe, što se suprotstavlja čitavom nasleđu Izraela. "Bog silni" iz Isaije 9:6 se u vodećem hebrejskom leksikonu definiše kao "božanski junak koji oslikava božansko veličanstvo." Isti izvor navodi da se reč "bog" koja se koristi u Isaiji i u ostatku Svetog pisma odnosi na "čoveka koji ima moć i položaj" kao i na anđele. Što se tiče naziva "otac večni" Jevreji tu titulu razumeju kao "otac dolazećeg doba."⁴ I široko je priznato da ljudska figura može biti "otac stanovnika Jude i Jerusalima" (Isa. 22:21).

U Psalmima 45 "idealnom" Mesijanskom kralju se obraća kao "bogu", ali ne postoji potreba da se pretpostavi da je time jevrejski monoteizam na bilo koji način ugrožen. Reč (u ovom slučaju *elohim*) se ne primenjuje samo na Boga već i "na božanske predstavnike na svetim mestima ili koji oslikavaju božansku veličinu i moć" (*Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* Brown, Driver, i Briggs, pp. 42, 43). Psalmist, i pisac Poslanice Jevrejima koji ga je citirao (Jevr. 1:8) su bili svesni svoje posebne upotrebe reči "bog" koja opisuje Mesijanskog kralja i brzo dodaju da je Mesijin *Bog* njemu dao kraljevske privilegije (Psalmi 45:7).

Čak i često citirani tekst iz Miheja 5:2 o poreklu Mesije ne podrazumeva bilo koju vrstu doslovne, večne preegzistencije. U istoj knjizi sličan izraz stavlja obećanje dato Jakovu u "staro vreme" (Mihej 7:20).⁵ Sigurno je da je obećanje dolaska Mesije dato u ranim trenucima ljudske istorije (1. knj. Mojsijeva 3:15; vidi 1. knj. Mojsijeva. 49:10; 4. knj. Mojsijeva. 24:17-19).

Ako pitanju Isusovog Mesijanstva pristupimo kao što su to on i apostoli učinili, u Starozavetnim proročanstvima ne pronalazimo ništa što nagoveštava da će večno besmrtno biće postati čovek kao obećani Kralj Izraela. Taj Kralj treba da se rodi u Izraelu, kao potomak Davida koji je bezgrešno začet u devici (2. Sam. 7:13-16; Isa. 7:14; Mat. 1:23). I tako, za vreme vladavine Imperatora Avgusta, Mesija je stupio na scenu.

Sin Božji

Izvor mnogo trajnije konfuzije o Isusovom identitetu je pretpostavka izvučena iz tradicionalnog razmišljanja da titula "Sin Božji" u Svetom Pismu mora označavati večno biće, koje je sastavni deo večnog Boga. Ova tvrdnja nema nikakvog osnova u Svetom Pismu. Činjenica da ova ideja tvrdoglavo opstaje je potvrda moći teološke indoktrinacije. U Bibliji je "Sin Božji" alternativna i praktično identična titula za Mesiju. Stoga Jovan posvećuje svoje celo jevanđelje jednoj dominantnoj temi, da verujemo i razumemo "da Isus jeste Hristos, Sin Božji" (Jovan 20:31). Osnova za izjednačavanje ovih titula se nalazi u omiljenom Starozavetnom pasusu u Psalmu 2:

"Vladari su se urotili protiv GOSPODA i protiv Njegovog *Mesije*" koga je On postavio za Kralja u Jerusalimu (stih 6), i za koga on kaže: "Ti si *Moj Sin* danas te rodih. Iđi u mene, i daću ti narode u nasledstvo, i krajeve zemaljske tebi u državu" (stihovi 7, 8). Isus ne okleva da ceo Psalm primeni na sebe, i u njemu vidi predviđanje buduće vladavine njega i njegovih sledbenika (Otkr. 2:26, 27).⁶

Petar takođe izjednačava Mesiju i Sina Božjeg, kada božanskim otkrovenjem potvrđuje svoje verovanje u Isusa:

"Ti si Hristos, Sin Boga Živoga" (Mat. 16:16).

Visoki sveštenik pita Isusa:

"Jesi li ti Hristos, Sin Blagoslovenoga?" (Marko 14:61).

Nataniel razume da Sin Božji nije niko drugi do kralj Izraela (Jovan 1:49), Mesija (stih 41), "onaj o kome su Mojsije u Zakonu a takođe i proroci pisali" (stih 45; uporedi 5. Mojsijeva 18:15-18).

Titula "Sin Božji" se u Svetom Pismu takođe primenjuje i na anđele (Jov 1:6; 2:1; 38:7; 1. knj. Moj. 6:2, 4; Ps. 29:1; 89:6; Dan. 3:25), na Adama (Luka 3:38), na narod Izraela (2. Moj. 4:22), na kraljeve Izraela koji predstavljaju Boga i u Novom Zavetu na Hrišćane (Jovan 1:12). Uzalud ćemo pokušavati da pronađemo primenu ove titule na večno biće, koje je deo večnog Boga. Ova ideja jednostavno ne postoji u biblijskoj ideji božanskog sina.

Luka veoma dobro zna da je Isusovo večno sinstvo izvedeno iz začeca u utrobi device; on ne zna ništa o bilo kakvom večnom poreklu: "Duh Sveti doći će na tebe, i sila Najvišeg oseniće te; zato i ono što će se roditi biće sveto, i nazvaće se Sin Božji" (Luka 1:35). Psalmist je Mesijino sinstvo postavio u određeni momenat u vremenu - "danas" (Ps. 2:7). Mesija je začet oko 3. godine p.n.e. (Mat. 1:20; Luka 1:35). Njegovo začecje je stoga povezano sa njegovim pojavljivanjem u istoriji (Dela 13:33, ne KJV), kada je Bog postao njegov Otac (Jevr. 1:5; 1. Jovanova 5:18, ne KJV).

Ovde su, jasno predstavljene u Svetom Pismu koje Isus prepoznaje kao Reč Božju, biblijske ideje o Isusovom sinstvu. Ono počinje Isusovim začecjem "sa moći" iz njegovog vaskrnuća. On je Sin Božji *a u isto vreme* i Davidov sin (Rim. 1:3, 4). Lukin pogled na sinstvo se u potpunosti slaže sa nadom za rođenje Mesije od žene, kao potomka Adama, Avrama i Davida (Mat. 1:1; Luka 3:38). Tekstovi koje smo pregledali ne sadrže informaciju o ličnoj preegzistenciji Sina u večnosti.

Sin Čovečji, Gospod kod Božje desne ruke

Titulu "Sin Čovečji" Isus često koristi kada opisuje sebe. Kao što je "Sin Božji" tesno povezano sa Mesijanstvom; toliko

da kada Isus potvrđuje da je on Mesija, Sin Božji, on u istom dahu dodaje da će visoki sveštenik videti "videćete *Sina Čovečjeg* gde sedi s desne strane Sile i ide na oblacima nebeskim" (Marko 14:61, 62). Titula "Sin Čovečji" je najbolje opisana u Danilu 7:13, 14, gde ljudska figura ("Sin Čovečji") prima pravo na vladavinu svetom od Oca. Paralela sa Psalmom 2 je očigledna, kao i bliska veza sa Psalmom 110, gde David pominje "gospoda" (Mesiju) koji treba da sedi kod Gospodove (Očeve) desne ruke dok ne preuzme položaj vladaoca svetom i da "vlada sred neprijatelja svojih" (Ps. 110:2; uporedi Mat. 22:42-45). Sin Čovečji ima isto tako mesijansku vezu u Psalmu 80:17. "Neka bude ruka Tvoja nad čovekom desnice Tvoje, nad sinom čovečijim kog si utvrdio sebi."

Važno je to što pisci Novog Zaveta najviše naglašavaju Psalm 110, citirajući ga neka 23 puta i primenjujući ga na Isusa, koji je uzvišen kao mesijanski Gospod u besmrtnost kod Očeve desne ruke baš kao što je psalmist predvideo. Još jednom moramo naglasiti da je *večno* sinstvo nepoznato u svim deskriptivnim titulama Mesije. Ova zapanjujuća činjenica treba da navede proučavaoce Biblije sa svih strana da uporede ono što su naučeni o Isusu sa Isusom predstavljenim u Svetom Pismu. Izgleda da se večni Sin ne uklapa u biblijski opis Mesije. Prilikom biranja Isusa koji je večan i prolazi kroz privremeni život na zemlji, mnogi su izgleda takoreći "pogrešili čoveka."

Isus je tvrdio da NIJE Bog

U Jevanđelju po Jovanu, identitet Isusa je glavna tema. Jovan je pisao, kako nam govori, sa jednim primarnim ciljem: da uveri čitaoca da je Isus "Hrist, Sin Božji" (20:31). Po Jovanu, Isus je oprezno napravio razliku između sebe i Oca koji je "jedini istiniti Bog" (17:3; uporedi 5:44; 6:27). Ukoliko želimo da u Jovanovom jevanđelju pronađemo zapis ili dokaz da je Isus "ravnopravan" Bog, u Trojstvenom smislu, mi bismo pokušavali da otkrijemo nešto što nije bila Jovanova namera i što on, sa

stanovišta jevrejskog nasleđa, ne bi razumeo! U suprotnom, moramo da priznamo da Jovan uvodi potpuno novu sliku Mesijanstva koja je protivrečna Starom Zavetu i obara Jovanovo (i Isusovo) sopstveno insistiranje da je samo Otac istiniti Bog (Jovan 5:44; 17:3). Takva očigledna kontradikcija sa samim sobom je malo verovatna.⁷

Krajnje je vreme da dozvolimo Isusu da sve ispravi. U Matejinim, Markovim i Lukinim prikazima vidimo da je Isus jasno posvećen strogom Starozavetnom monoteizmu (Marko 12:28-34). Da li je on stoga, po Jovanu, zamenio teze ipak tvrdeći da je Bog? Odgovor je jasno dat u Jovanu 10:34-36 gde je Isus definisao svoj status u odnosu na *ljudske* poslanike Boga iz Starog Zaveta. Isus je dao svoje viđenje u objašnjenju šta znači biti "jedno sa Ocem" (10:30). To je jedinstvo *uloge* putem koje Sin savršeno predstavlja Oca. To je upravo savršeno Starozavetno sinstvo koje je nesavršeno ostvareno kroz vladaoce Izraela, ali će pronaći savršeno ispunjenje u Mesiji, kralju izabranom od Boga.

Argument u Jovanu 10:29-38 glasi: Isus je počeo tvrdeći da su on i Otac "jedno". To je jedinstvo partnerstva i uloge koje je on drugom prilikom želeo i za odnos svojih sledbenika sa njim i Ocem (Jovan 17:11, 22). Jevreji su shvatili da on tvrdi da je jednak Bogu. Ovo je Isusu dalo priliku da sve razjasni. Ono što je on zaista tvrdio je, po njegovim rečima, da je "Sin Božji" (stih 36), što je priznati sinonim za Mesiju. Isus je tvrdio da tvrdnja sinstva nije nerazumna na svetlu poznate činjenice da se čak i nesavršenim Božjim poslanicima u Starom Zavetu On obraća sa "bogovi" (Ps. 82:6). Daleko od svake tvrdnje o večnom sinstvu, on je uporedio svoju službu i ulogu sa sudijama. On je sebe smatrao *izuzetnim* Božjim predstavnikom budući da je jedinstveni Božji sin, jedan jedini Mesija, bezgrešno začet, i predmet Starozavetnog proročanstva. Međutim, ne postoji ništa u

Isusovom pogledu na samog sebe što narušava Starozavetni monoteizam i zahteva prepravljanje svetog teksta u 5. Mojsijevoj 6:4. Isusovo razumevanje samog sebe je strogo u granicama koje je određeno u autoritativnom Božjem otkrovenju u Svetom Pismu. I suprotnom bi njegova tvrdnja da je Mesija bila netačna. Sveto Pismo bi bilo prekršeno.

Jovanov jevrejski jezik

Budući da je Isus nedvosmisleno porekao da je Bog u Jovanu 10:34-36, ne bi bilo mudro smatrati da je na drugom mestu protivrečio sam sebi. Jevanđelje po Jovanu treba posmatrati sa određenim aksiomatskim principima na umu. Isus se razlikuje od "jedinog istinitog Boga" (Jovan 17:3). Samo Otac je Bog (5:44). Jovan želi da njegovi čitaoci razumeju da sve što on piše doprinosi jednoj velikoj istini da je Isus *Mesija*, Sin Božji (20:31). Isus sam kaže, kao što smo videli, da se izraz "bog" može koristiti za ljudsko biće koje predstavlja Boga, a da sigurno ne podrazumeva "ravnopravno božanstvo". Isus jednostavno definiše sebe kao "Sina Božjeg" (Jovan 10:36). U Jovanu 10:24, 25 Isus im je "jednostavno" rekao da je on Mesija, ali mu oni nisu verovali.

Isus često izjavljuje da je "poslat od Boga". Ono što prosečan čitalac čuje u ovoj frazi nije ono što Jovan misli. Jovan Krstitelj je takođe "poslat od Boga", što ne znači da je postojao pre svog rođenja (Jovan 1:6). Proroci su uglavnom "poslati" od Boga (Sudije 6:8; Mihej 6:4), i sledbenici će biti "poslati" kao što je i Isus "poslat" (Jovan 17:18). "Silazak sa neba" ne mora da znači dolazak iz prethodnog života ništa više nego što je "hleb živi koji siđe s neba" doslovno sišao sa neba (Jovan 6:50, 51). Nikodim je prepoznao da je Isus "od Boga došao" (Jovan 3:2), ali nije za njega mislio da je večan. Niti su Jevreji, kada su govorili o proroku "koji treba da dođe na svet" (Jovan 6:14; uporedi 5. Moj. 18:15-18), mislili da je bio živ pre svog rođenja. Jakov može reći da "dobri dar i svaki poklon savršeni *odozgo je*,

dolazi od Oca" (Jakov 1:17). "Silazak sa neba" je Isusov i jevrejski način opisivanja božanskog porekla, koje Isus sigurno poseduje zbog svog čudesnog rođenja.

Izjave o "preegzistenciji" u Jovanu (Jovan 3:13⁸; 6:62) su u vezi sa *Sinom Čovečjim*, što označava ljudsko biće. Najviše što se može dokazati iz ovih stihova je da je Isus bio *ljudsko biće* koje je živelo na nebu pre rođenja na zemlji! Međutim, ovakvo objašnjenje je nepotrebno jer je Danilo zabeležio da je 600 godina ranije video Sina Čovečjeg u *viziji* kako sedi pored desne ruke Oca, što je položaj za koji Novi Zavet kaže da je stekao vaskrsnućem i uspenjem. Kao Mesija, Isus je sebe video u ulози onoga koji će biti vaznesen na nebo budući da je to, po Danilu, sudbina Mesije pre njegovog *drugog* dolaska u slavi. Isus je zaista postojao pre svog budućeg povratka na zemlju. Sve ovo je predvideo Danilo pre Mesijinog rođenja. Zato je Isus očekivao da će se vazneti do desne ruke Oca, gde je viđen ranije u viziji *kao uzvišeno ljudsko biće* - Sin Čovečji (Jovan 6:62). Reći da je Isus zaista bio pored Očevog prestola na nebu kao ljudsko biće pre svog rođenja u Vitlejemu, znači pogrešno razumeti i Jovana i Danila. Isus je morao biti rođen pre nego što se dogodilo bilo šta od onoga što je predviđeno u Starom Zavetu!

Slava pre Avrama

Isus je pronašao svoju sopstvenu istoriju napisanu u Hebrejskom Svetom Pismu (Luka 24:27). Uloga Mesije je ovde jasno naznačena. Ništa u Svetom Pismu ne nagoveštava da će Starozavetni monoteizam biti radikalno poremećen pojavom Mesije. Velika količina dokaza podržava tvrdnju da apostoli nisu ni za trenutak dovodili u pitanje apsolutno jedinstvo Boga, ili da je pojava Isusa stvorila bilo kakav teoretski problem u vezi monoteizma. Stoga je za jedinstvo Biblije destruktivno reći da je u jednom ili dva teksta u Jovanu Isus opovrgao sopstvenu versku izjavu da je Otac "jedini istiniti Bog" (17:3), ili da je sebe

postavio daleko izvan kategorije ljudskog bića govoreći o svesnom postojanju u večnosti. Svakako se njegova molitva za slavu koju je imao pre nastanka sveta (17:5) može lako razumeti kao želja za slavom koja je za njega pripremljena u Očevom planu. Slava koju je Isus namenio svojim sledbenicima im je takođe "data" (Jovan 17:22, 24), ali je oni *još uvek nisu* primili.⁹

Za jevrejsko razmišljanje je tipično da je sve što je od velike važnosti u Božjoj nameri - Mojsije, Zakon, pokajanje, Carstvo Božje i Mesija - "postojalo" sa Bogom od večnosti. Na taj način Jovan može da govori o raspeću kao da se "dogodilo" pre nastanka sveta (Otkr. 13:8, KJV). Petar, koji je pisao kasnije u prvom veku, i dalje zna za Isusovu "preegzistenciju" samo kao o postojanju u Božjem *planu* (1. Petrova 1:20). Njegove propovedi u ranim poglavljima Dela oslikavaju identično gledište.

Ali šta je sa omiljenim tekstom u Jovanu 8:58 koji se koristi kao dokaz da je Isus postojao pre Avrama? Da li Isus ipak sve remeti govoreći da je, sa jedne strane, Otac jedini "istiniti Bog" (17:3, 5:44) - a da on sam *nije* Bog, već Sin Božji (Jovan 10:36) - a da je, sa druge strane, on, Isus takođe večno biće? Da li on definiše svoj status u okviru prepoznatljivih kategorija Starog Zaveta (Jovan 10:36; Ps. 82:6; 2:7), samo da bi postavio nerešivu zagonetku, govoreći da je živio pre Avrama? Da li je problem Trojstva, koji nikada nije odgovarajuće rešen, nastao zbog jednog Jovanovog teksta? Zar nije mudrije čitati Jovana 8:58 u svetlu Isusove kasnije izjave iz 10:36, i ostatka Svetog Pisma?

U potpuno jevrejskoj atmosferi, koja preovlađuje u Jevanđelju po Jovanu, je najprirodnije pomisliti da Isus govori na način koji je bio prihvaćen među onima koji su učeni u duhu rabinske tradicije. U jevrejskom konceptu, tvrdnja o "preegzistenciji" ne znači da neko tvrdi da je večno biće! To, međutim, znači da neko ima apolutni značaj u božanskom planu. Isus je svakako glavni razlog za stvaranje. Ali stvoriteljska aktivnost Jednog Boga i njegov plan za spasenje se ne

manifestuju u jedinstvenom stvorenom biću, Sinu, do Isusovog rođenja. Isus je kao osoba nastao kada je Božje samoizražavanje dobilo oblik ljudskog bića (Jovan 1:14).¹⁰

Poznata je činjenica da je razgovor između Isusa i Jevreja često bio pun nerazumevanja. U Jovanu 8:57 Isus zapravo nije rekao, kao što izgleda da su Jevreji pomislili, da je on video Avrama, već da se Avram radovao što će videti Mesijin dan (stih 56). Za patrijarha se očekuje da vaskrsne poslednjeg dana (Jovan 11:24; Mat. 8:11) i uzme učešće u mesijanskom Carstvu. Isus je tvrdio da je superioran u odnosu na Avrama, ali u kom smislu?

Kao "Jagnje Božje" on je "raspet pre stvaranja sveta" (Otkr. 13:8, KJV; 1. Pet. 1:20) - naravno, ne doslovno, već u Božjem planu. Na taj način je Isus takođe "postojao" pre Avrama. Stoga je Avram mogao da gleda unapred na dolazak Mesije i njegovog Carstva. Mesija i Carstvo su dakle "večni" u smislu da ih je Avram "video" očima vere.¹¹

Izraz "ja sam" iz Jovana 8:58 sigurno ne znači "ja sam Bog." To *nije* kao što se često tvrdi, božansko ime iz 2. knj. Mojsijeve gde Jahve izjavljuje: "Ja sam *onaj koji jeste*" (ego eimi o ohn'). Isus nikada ne uzima tu titulu. Tačan prevod *ego eimi* iz Jovana 8:58 je "ja sam On", odnosno obećani Hrist (isti izraz postoji u Jovanu 4:26 "Ja sam koji s tobom govorim [Hrist]").¹² Pre nego što je Avram rođen Isus je "predskazan" (vidi 1. Pet. 1:20). Isus ovde iznosi značajnu tvrdnju da ima apsolutnu važnost u Božjim namerama.

Logos u Jovanu 1:1

Ne postoji razlog, osim moći navike, da razumemo da "reč" iz Jovana 1:1 znači drugu božansku osobu, *pre Isusovog rođenja*.¹³ Slična personifikacija mudrosti u Izrekama 8:22 i Luki 11:49 ne znači da je "ona" druga osoba. Ne postoji nikakav način ubacivanja "druge božanske Osobe" u otkrivenog Boga na način na koji su ga Jovan i Isus razumeli. Otac je, i uvek će biti "jedini istiniti Bog" (17:3), "jedini Bog" (5:44). Čitajući izraz *logos*

("reč") iz Starozavetne perspektive razumećemo da je to Božja stvoriteljska aktivnost, Njegova moćna životvorna naredba putem koje su sve stvari nastale (Ps. 33:6-12). Božja reč je moć putem koje su njegove namere sprovedene (Isa. 55:11). Ukoliko je pozajmimo iz Novog Zaveta identifikovaćemo reč sa kreativnom spasiteljskom porukom, jevanđeljem. To značenje ima u celom Novom Zavetu (Mat. 13:19; Gal. 6:6, itd.).

To je kompleks ideja koje sačinjavaju značaj *logosa*, "reči". "Sve je kroz *nju* postalo, i bez *nje* ništa nije postalo što je postalo" (Jovan 1:3). U Jovanu 1:14 reč se materijalizuje u stvarno ljudsko biće koje ima božansko poreklo kroz svoje natprirodno začeće.¹⁴ Od ovog trenutka "kad se navršši vreme" (Gal. 4:4), jedan Bog se izražava kroz ovu kreaciju, koja je slika prvobitne kreacije u Adamu. Isusovo začeće i rođenje označavaju novu fazu Božjeg delovanja bez presedana u istoriji. Kao drugi Adam, Isus postavlja scenu za ceo program spasenja. On utire put ka besmrtnosti. Kroz njega je Božja namera najzad otkrivena u ljudskom biću (Jevr. 1:1).

Sve ovo, međutim, ne znači da se Isus odrekao jednog života zbog drugog. To bi ozbiljno poremetilo paralelu sa Adamom koji je takođe bio "Sin Božji" zbog direktnog stvaranja (Luka 3:38). To bi se takođe kosilo sa čistim monoteizmom otkrivenim kroz Sveto Pismo koji "se ne može pokvariti" (Jovan 10:35). Umesto toga, Bog počinje da nam govori u prvom veku n.e. što je njegova poslednja reč svetu (Jevr. 1:1). Upravo je pretpostavka o večnom Sinu ta koja grubo remeti biblijsku šemu, dovodi u pitanje monoteizam i ugrožava stvarnu Isusovu ljudskost (1. Jovanova 4:2; 2. Jovanova 7).

Ovo razumevanje Isusa u Jevanđelju po Jovanu će dovesti Jovana u skladu sa ostalim apostolima i monoteizam Starog Zaveta će ostati netaknut. Činjenice iz crkvene istorije pokazuju da je neograničeni monoteizam Hebrejskog Svetog Pisma, uskoro posle Novozavetnih vremena, napušten pod uticajem

stranih grčkih ideja. U isto vreme je zaboravljen predodređeni okvir za Mesijanstvo, a sa njim i realnost budućeg mesijanskog Carstva. Rezultat toga su godine konflikta, koji još nije rešen, o tome kako se već postojeća druga božanska osoba može kombinovati sa potpuno ljudskim bićem u jednoj osobi. Koncept doslovne preegzistencije Mesije je strana ideja, deo hristološke slagalice koji se ne uklapa. Bez njega se pojavljuje jasna slika Isusa u okviru hebrejskog otkrivenja i apostolskih učenja. Bog, Otac, ostaje jedini istiniti Bog, onaj koji je jedini Bog (Jovan 17:3; 5:44), a jedinstvo Isusa sa njegovim Ocem se pronalazi u jedinstvu *uloga* koje ima onaj koji je istiniti Sin, kao što Biblija svuda razume taj izraz (Jovan 10:36). Ukoliko želimo da se hrišćanstvo oživi i ujedini, to će morati da se dogodi na verovanju u Isusa, biblijskog Mesiju, neiskvarenog pogrešnim špekulacijama Grka, koji su pokazali veoma malo razumevanja za hebrejski svet u kome je hrišćanstvo rođeno.

Isusovo "božansvo"

Reći da Isus nije Bog ne znači poricanje njegove božanske prirode. Božanstvo je takoreći "ugrađeno" u njega njegovim jedinstvenim začecem pod uticajem Svetog Duha, kao i Duhom koji se u potpunosti nalazio u njemu (Jovan 3:34). Pavle prepoznaje da "u njemu živi svaka punina Božanstva telesno" (Kol. 1:19; 2:9). Ako vidimo Isusa kao čoveka, mi vidimo slavu njegovog Oca (Jovan 1:14). Mi vidimo da sam "Bog beše u Hristu, i svet pomiri sa sobom" (2. Kor. 5:19). Sin Božji je dakle vrhunac Božjeg stvaranja, potpuni izraz božanskog karaktera u ljudskom biću. Iako je slava Oca bila manifestovana, u mnogo manjoj meri, u Adamu (Ps. 8:5; uporedi 1. Mojsijeva 1:26), u Isusu je volja Oca potpuno razjašnjena (Jovan 1:18, NASB).

Ništa što Pavle govori o Isusu ga ne izvodi iz kategorije ljudskog bića. Prisustvo Boga u hramu nije pretvorilo hram u Boga! Retko se primećuje da Pavle takođe pripisuje veliki nivo

"božanstva" hrišćaninu¹⁵ u kome je boravio duh Mesije (Efes. 3:19). Kako je "Bog bio u Hristu" (2. Kor. 5:19), tako je Hrist bio "u Pavlu" (Gal. 2:20), i moli da se Hrišćani "ispune svakom puninom Božijom" (Efes. 1:23; 3:19). Petar govori o vernima koji imaju "božansku prirodu" (2. Pet. 1:4). Ono što je istina za Hrišćanina je istina i na mnogo višem nivou na kome se nalazi Isus koji je "pionir" jer vodi druge kroz proces spasenja pošto je prvo sam "završio taj posao" (Jevr. 2:10).

U Božjem obliku

Uprkos velikom broju dokaza iz Novog Zaveta koji pokazuju da su apostoli uvek razlikovali Isusa od "jednog Boga, Oca" (1. Kor. 8:6), mnogi sa samopouzdanjem pronalaze tradicionalni pogled na Isusa kao druge večne osobe, potpunog Boga, u Filipljanima 2:5-11. Donekle je paradoks da hristološki pisac u *"Dictionary of the Apostolic Church"* kaže da "Pavle nikada ne daje Hristu ime ili opis Boga" ali ipak u Filipljanima 2 pronalazi opis Hristovog "prethodnog života" na nebu.¹⁶

Skorašnja i veoma odobravana studija biblijskog viđenja Isusa - *Christology in the Making*, koju je napisao James Dunn - nas upozorava na opasnosti unošenja zaključaka koji pripadaju kasnijim teolozima, "ocima" grčke crkve u vekovima posle završetka Novog Zaveta, u Pavlove reči. Tendencija pronalaženja onoga u šta već verujemo u Svetom Pismu je prirodna, budući da se niko od nas ne može sa lakoćom suočiti sa pretećom mogućnošću da se naše "primljeno" shvatanje ne slaže sa Biblijom (Problem je još izraženiji ukoliko smo uključeni u učenje ili propovedanje Biblije).

Međutim, zar ne zahtevamo od Pavla više nego što može da nam da tražeći od njega da nam predstavi, u nekoliko kratkih fraza, večno biće osim Oca? Ovo bi očigledno ugrozilo strogi monoteizam koji se svuda izražava tako jasno (1. Kor. 8:6, Efe.

4:6, 1. Tim. 2:5). To bi takođe podiglo ceo problem Trojstva koga Pavle, kao briljantan teolog, nije bio svestan. Ako iznova pogledamo Filipljane 2, moramo postaviti pitanje da li je Pavle u ovim stihovima zaista napravio svoju jedinu aluziju na to da je Isus bio živ pre svog rođenja. Kontekst njegovih reči pokazuje da on poziva svece da budu ponizni. Često se postavlja pitanje da li je na bilo koji način verovatno da bi on sprovodio svoju lekciju tražeći od čitalaca da usvoje misaoni okvir onoga ko je, iako večni Bog, odlučio da postane čovek. Takođe bi bilo čudno da Pavle pominje večnog Isusa kao Isusa Hrista, dajući večnom biću ime i položaj koji je dobio na rođenju.

Pavle se može razumeti u Filipljanima 2 preko omiljene teme: Adamove hristologije. Adam je taj koji je slika Boga kao Sin Božji (1. Moj. 1:26; Luka 3:38), dok je Isus, drugi Adam (1. Kor. 15:45) takođe slika Boga.¹⁷ Međutim, dok je Adam, pod uticajem Satane, poželeo jednakost sa Bogom ("postaćete kao bogovi" 1. Moj. 3:5), Isus to nije učinio. Iako je imao svako pravo na božansku funkciju budući da je bio Mesija koji je oslikavao božansko prisustvo, on nije razmišljao da je jednakost sa Bogom nešto čemu treba težiti. Umesto toga, on se odrekao svih privilegija, odbijajući Sataninu ponudu moći nad ovozemaljskim carstvima (Mat. 4:8-10), i celog života se ponašao kao sluga, čak do toga da je umro smrću kriminalca, na krstu.

Kao odgovor na njegov život u poniznosti, Bog je uzdigao Isusa na položaj Mesijanskog Gospoda kod desne ruke Oca, kao što je Psalm 110 predvideo. Pavle ne kaže da je Isus ponovo zauzeo poziciju koje se privremeno odrekao. Pre izgleda da je po prvi put dobio tu uzvišenu funkciju posle vaskrsnuća. Iako je celog života bio Mesija, njegova pozicija je javno potvrđena kada je "učinjen Gospodom i Hristom" tako što je podignut iz mrtvih (Dela 2:36; Rim. 1:4). Ukoliko čitamo Pavlov pogled na Isusov život na ovaj način kao Gospodovo stalno samoporicanje, može se videti bliska paralela sa još jednim

komentarom Isusove službe. "vas radi osiromaši, da se vi Njegovim siromaštvom obogatite" (2. Kor. 8:9). Dok je Adam pao, Isus je dobrovoljno "sišao".

Tradicionalno čitanje pasusa u Filipljanima 2 skoro u potpunosti zavisi od razumevanja Isusovog stanja "u Božjem obliku" kao reference na preegzistentni život na nebu. Prevodi su mnogo doprineli širenju ovog pogleda. Glagol "bio" u frazi "bio u Božjem obliku" se često pojavljuje u Novom Zavetu i ni na koji način ne nosi značenje "postojali u večnosti" iako neke verzije pokušavaju nasilno da ubace to značenje. U 1. Korinćanima 11:7, Pavle kaže da čovek ne treba da pokriva svoju glavu budući da *je* on u slici i slavi Božjoj. Ovaj glagol se ne razlikuje od "bio" koji opisuje Isusa u Božjem obliku. Ukoliko je običan čovek u Božjoj slici i slavi, koliko je onda to Isus, koji je savršeni ljudski predstavnik Boga u kome se nalaze sve osobine božanske prirode (Kol. 2:9). Pavlova namera u Filipljanima 2 nije uvođenje ogromne teme o večnom božanskom biću koje je postalo čovek, već jednostavna lekcija iz poniznosti. Mi treba da imamo isti stav kao Isus, da razmišljamo kao on. Od nas se ne traži da zamišljamo da smo večna božanska bića koja će se odreći Božanstva kako bi sišli na zemlju kao ljudi.

Nije široko poznato da mnogi imaju velike rezerve o čitanju Filipljana 2 kao izjave o preegzistenciji. Bivši profesor je napisao 1923: "Pavle moli Filipljane da prestanu sa razmiricama i da se ponašaju jedni prema drugima sa skromnošću. U 2. Korinćanima 8:9, on opominje svoje čitaoce da budu liberalni u milosrđu. Postavlja se pitanje da li je potpuno prirodno za njega da primenjuje ove dve jednostavne moralne lekcije putem slučajnih referenci (i jedinom referencom koju ikada pravi) što čini veliki problem modelu inkarnacije. Mnogi takođe misle da bi njegovi srdačni apeli imali više efekta da je ukazao na inspirišući primer Hristove poniznosti i samopožrtvovanja u svom ljudskom životu, kao u 2. Korinćanima 10:1: `molim vas krotosti radi i tišine Hristove.` Autor ovih komentara, A.H. McNeile, predlaže

sledeće parafraziranje: "Iako je Isus kroz ceo svoj život bio produhovljen, on ipak nije mislio da je to privilegija koju treba potencirati po svaku cenu kako bi imao isti tretman kao i Bog, već se po sopstvenom svedočanstvu ispraznio (od svog samoisticanja ili božanske počasti) prihvatajući prirodu roba."¹⁸

Pavle ukazuje na činjenicu da se Isus pojavio na ljudskoj sceni kao svaki drugi čovek ("u čovečjem obliku"). Njegov život je, u celini, bio stalan proces samopokornosti koja je kulminirala njegovom smrću na krstu. Drugi Adam se, za razliku od prvog, u potpunosti podredio Božjoj volji i kao rezultat toga je uzvišen.

Vođa novog stvaranja

Paralela između Adama i Isusa čini osnovu Pavlovog razmišljanja i Mesiji. Hrist ima isti odnos sa novim stvaranjem, crkvom, kao što je Adam imao sa stvaranjem započetim u Postanju. Počinjući sa Isusom, čovečanstvo dobija novi početak. Kroz Isusa kao čoveka poslanika, novog Adama, društvo počinje iz početka. Ovaj odnos bi bio ozbiljno poremećen kada Isus ipak ne bi bio čovek po poreklu. Kao što je Adam stvoren kao "Sin Božji" (Luka 3:38), tako i Isusovo začće njega čini "Sinom Božjim" (Luka 1:35). Svakako da je Adam na zemlji (1. Kor. 15:47) dok je Isus "čovek sa nebesa", koji po Pavlu ne dolazi sa neba *na svom rođenju već drugim dolaskom* kako bi vaskrsao verne (1. Kor. 15:45). U ovom trenutku mi vidimo manu tradicionalnih ideja o preegzistenciji. Silazak Hrista sa neba na zemlju usmerava Pavlov um na *Parousia* (drugi dolazak). U kasnijim razmišljanjima središte pažnje je premešteno na njegovo rođenje. Stoga tradicionalna šema gleda unazad u istoriju, dok se Biblija primarno fokusira na Mesijin budući dolazak u slavi.

Upravo kao glavu novog stvaranja i središte Božjih kosmičkih namera, Pavle opisuje Isusa u Kološanima 1. Njegova namera je da pokaže vrhovnu poziciju koju je Isus stekao kroz vaskrsenje i njegova preeminencija u novom poretku, nasuprot

tvrdnjama rivalskih religijskih sistema koji ugrožavaju Kološane. Svi autoriteti su stvoreni "u Hristu" (Kol. 1:16). Pa je Isus takođe tvrdio: "Dade mi se svaka vlast na nebu i na zemlji" (Mat. 28:18). "Sve stvari" ovde za Pavla znače inteligentno, nadahnuto stvaranje koje se sastoji od "prestola, vlasti, vladalaca ili autoriteta," koji su stvoreni "u Hristu", "kroz Hrista" (ne "od strane") i "za Hrista." Upravo njegovo *Carstvo* Pavle ima na umu (Kol. 1:13). Isus je prvorođen od svakog stvorenja kao i prvorođen iz mrtvih (stihovi 15, 18).¹⁹ Izraz "prvorođeni" ga označava kao vodećeg člana novostvorenog poretka kao i njegov izvor, što je položaj koji je dobio time što je bio prvi koji je primio besmrtnost kroz vaskrsenje. U Otkrivenju 3:14, Jovan slično naziva Isusa "početak stvorenja Božijeg", što prirodno znači da je on deo stvaranja. Taj "prvorođeni" u Bibliji označava onoga ko drži vrhovnu vlast i može se pokazati u Psalmima 89:27, gde je "prvorođeni", Mesija, "viši od careva zemaljskih", izabrani kao David *od ljudi* i uzvišen (Ps. 89:19). Pavle je opet razvio mesijanski koncept, koji je već dobro uspostavljen u Hebrejskom Svetom Pismu.

Ni u jednoj od Pavlovih izjava nismo u prilici da pronađemo "drugo, večno božansko biće". On nam umesto toga predstavlja proslavljenog drugog Adama, sada uzvišenog do božanske uloge za koju je čovek i stvoren (1. Moj. 1:26; Ps. 8). Isus sada predstavlja ljudsku rasu kao Glava novog poretka. On se zauzima za nas kao vrhovni sveštenik u nebeskom hramu (Jevr. 8:1). Kod pripisivanja takvih uzvišenih titula vaskrslog Gospodu, ne postoji razlog da pomislimo da je Pavle prekršio sopstveni jasni monoteizam izražen u 1. Kor. 8:6: "Za nas Hrišćane, postoji *jedan Bog, Otac* i jedan Gospod Isus Hrist." Ništa u Kološanima 1 nas ne primorava da verujemo da se Pavle, bez upozorenja, odvojio od Mateje, Marka, Luke, Petra i Jovana, i odstupio od apsolutnog monoteizma kog na drugim mestima iskazuje veoma pažljivo i jasno (1 Tim. 2:5; Efes. 4:6), i koji je duboko usađen u celokupnu teološku pozadinu.

"Buduća naseljena zemlja o kojoj govorimo"

Pisac Poslanice Jevrejima stavlja poseban naglasak na Isusovu ljudskost. On je iskušan u svim stvarima kao i mi, a ipak nije zgrešio (Jevr. 4:15). Bog je prvobitno načinio vekove *kroz* (ne "pomoću") Sina, sa njegovom mesijanskom sudbinom u vidu (Jevr. 1:2). Pošto je sa nama komunicirao na različite načine i u različitim trenucima kroz posrednike u prošlosti, Bog je sada najzad progovorio u onome koji je istiniti Sin (Jevr. 1:2). Pisac ne namerava da nam kaže (što Isus nije znao, Marko 10:6) da je Isus bio aktivni učesnik Stvaranja. Bog je bio taj koji se odmarao sedmog dana, posle završetka svog posla (Jevr. 4:4, 10).²⁰ Bog je takođe bio onaj koji će uvesti Sina u "naseljivi svet budućnosti": "I opet uvodeći Prvorodnoga u svet" (Jevr. 1:6, NASB).²¹

Kada je Mesija ponovo uveden u svet, veliki broj važnih izjava o njemu će ući u istoriju. Prvo će biti uspostavljen Mesijin presto (Jevr. 1:8). (Uporediti, "A kad dođe Sin čovečiji u slavi svojoj i svi sveti anđeli s Njime, onda će sedeti na prestolu slave svoje" Mat. 25:31).²² Budući da predstavlja božansko veličanstvo Oca, na Isusa će se primenjivati mesijanska titula "bog", kao i jednom na sudije u Izraelu koji su nagovestili vrhovnog Sudiju Izraela, Mesiju (Ps. 82:6). Još jedno proročanstvo iz Psalma 102:25 će se takođe obistinirati u dolazećem Mesijinom carstvu. Temelji nove zemlje i novog neba će biti postavljeni kao što je predviđeno u Isaiji 51:16 i 65:17. Poslanica Jevrejima 1:10 se može lako pogrešno protumačiti što znači da je Gospod Mesija odgovoran za stvaranje u Postanju. Međutim, ovo bi značilo previd autorovog citata iz LXX čisto mesijanskog Psalma 102. Štaviše, on posebno izjavljuje da se njegova serija istina o Sinu odnosi na vreme kada će on biti "ponovo poslat" na zemlju (Jevr. 1:6). I u Jevrejima 2:5 on nam opet govori da u prvom poglavlju govori o "naseljenoj zemlji *budućnosti*". Piscu se mora dozvoliti da doda svoj komentar. On se bavi mesijanskim carstvom, ne stvaranjem u Postanju. Zbog toga što ne delimo mesijansku

viziju Novog zaveta kao što bi trebalo, mi imamo tendenciju da gledamo u nazad umesto u napred. Moramo se prilagoditi opštoj mesijanskoj atmosferi cele Biblije.²³

Hebrejska pozadina Novog Zaveta

Koristan način za sumiranje i orijentaciju prema svetu mišljenja autora Novog Zaveta bi bio navođenje glavnih pasusa Hebrejskog Svetog Pisma iz kojih su oni dobili njihovo jedinstveno razumevanje Isusove ličnosti. Nigde se ne može pokazati da Mesija treba da bude večno biće, što je činjenica koja treba da nas podstakne da pogledamo van Biblije u potrazi za izvorom tog revolucionarnog koncepta.

Prvobitna uloga čoveka, stvorenog po liku i slavi Boga, je da vlada zemljom (1. Moj. 1:26; Ps. 8). Taj ideal se nikada ne gubi izvan našeg domašaja jer Psalmist govori o "slavi" kojom je čovek (potencijalno) krunisan tako da je "sve metnuto pod noge njegove" (Ps. 8:5, 6). Kako se božanski plan odvija, postaje jasno da će "seme žene" koje će popraviti katastrofu koju je izazvao Satana (1. Moj. 3:15) biti Davidov potomak (2. Sam. 7:13-16). On će Boga zvati svojim Ocem (2. Sam. 7:14) i biće imenovan Sinom Božjim, Mesijom, kome Bog poverava vlast nad zemljom (Ps. 2). Međutim, pre preuzimanja svoje kraljevske uloge, Mesija će sedeti pored desne ruke Oca i nositi titulu "Gospod" (Ps. 110:1).²⁴ Kao Sin Čovečji, reprezentativni čovek, on će zauzeti svoje mesto na nebu pre nego što od Oca primi vlast nad carstvom (Dan. 2:44; 7:14; Dela 3:20, 21). Pošto je u svom prvom dolasku patio zbog ljudskih greha (Isa. 53; Ps. 22), on treba da dodje ponovo, kao Božji prvorođeni, vladar kraljevima na zemlji (Ps. 89:27), predskazan od strane Davida koji je takođe odabran od ljudi (Ps. 89:19, 20).

Kao drugi Mojsije, Mesija treba da ustane u Izraelu (5. Moj. 18:18), njegovo božansko sinstvo potiče od natprirodnog devičanskog rođenja (Isa. 7:14; Luka 1:35), a potvrđen je kao Božji Sin kroz svoje vaskrsenje iz mrtvih (Rim. 1:4). Kao visoki

sveštenik, Mesija sada služi svojim ljudima sa neba (Jevr. 8:1) i čeka vreme za obnavljanje svega (Dela 3:21), kada mu je suđeno da se vrati na zemlju kao Car Careva, božanska figura iz Psalma 45 (Jevr. 1:6-8). Tada, u novom vremenu Carstva, on će vladati sa svojim sledbenicima (Mat. 19:28; Luka 22:28-30; 1. Kor. 6:2, 2. Tim. 2:12; Otkr. 2:26; 3:21; 20:4). Kako je Adam vođa prvobitnog stvaranja na zemlji, tako je i Isus stvoreni vođa novog porekla čovečanstva, u kome će biti ispunjeni ideali ljudske rase (Jevr. 2:7).

U okviru ovog mesijanskog okvira, ličnost i delo Isusa se mogu objasniti na način na koji su ih razumeli apostoli. Njihova namera, čak i kad su predstavljali "najnapredniju" hristologiju, je da promovišu verovanje u Isusa kao Mesiju i Sina Božjeg (Jovan 20:31), koji je u središtu svih Božjih namera u istoriji (Jovan 1:14). Iako je Isus očigledno na najintimniji način usklađen sa Ocem, ovaj drugi ostaje "jedini istiniti Bog" u biblijskom monoteizmu (Jovan 17:3). Isus stoga predstavlja prisustvo jednog Boga, svog Oca. U čoveku Isusu, Imanuilu, je predstavljen jedini Bog (Jovan 14:9).²⁵

Od Božjeg Sina do Boga Sina

Mi smo tražili Isusa iz Biblije sklapajući različite podatke otkrivenje i nadahnutim zapisima. Slika koja se pojavljuje se razlikuje od slike koja je predstavljena u tradicionalnom hrišćanstvu u smislu da ličnost Hrista koju smo opisali ne komplikuje prvi princip biblijske vere, verovanje u onoga koji je jedini i apsolutni Bog (Jovan 17:3; 5:44).

Lako je videti kako je biblijski Mesija postao "Bog Sin" za biblijske teologe. To je moguće samo kada se suštinski mehanizam Biblije postepeno suzbija. Izraz "Sin Božji", koji u Svetom Pismu predstavlja čisto mesijansku titulu koja opisuje slavu čoveka koji je u bliskoj vezi sa Ocem, se od drugog veka pogrešno razume i primenjuje na božansku prirodu bogočoveka.

U isto vreme se opis "Sin Čovečji" koji je ništa manje od titule Mesije kao predstavnika ljudi, odnosi na njegovu ljudsku prirodu. Na taj način su obe titule, Sin Božji i Sin Čovečji, lišene njihovog prvobitnog mesijanskog značenja i njihovo biblijsko značenje je izgubljeno. Dok se dokazi iz Starog Zaveta uglavnom odbacuju - kao i dokazi iz sinoptičkih jevanđelja, Dela, Petra, Jakova i Jovana u knjizi Otkrovenja - niz stihova iz Jevanđelja po Jovanu i dva ili tri iz Pavlovih poslanica se drugačije tumače kako bi se uskladili sa novom idejom da je Isus drugi član večnog Trojstva, ravnopravan i suštinski Bog. Taj Isus, je retko Isus iz biblijskih zapisa. On je drugi Isus (2. Kor. 11:4).

Čovek i iskrivljena poruka

Sa gubitkom biblijskog značenja Mesije je izgubljeno i značenje mesijanskog Carstva koje je u središtu svih Isusovih učenja i u srcu jevanđelja (Luka 4:43; Dela 8:12; 28:23, 31). Nada za uspostavljanjem Mesijinog Carstva u obnovljenoj zemlji, tema Starozavetnog proročanstva koje je Isus došao da potvrdi (Rim. 15:8), je zamenjena nadom za "rajem posle smrti"; i veliki deo propagande je ubedio (i nastavlja da ubeđuje) neuku javnost da Isus nikada nije verovao ni u šta "ovozemaljsko", "političko" ili "neduhovno" kao što je Carstvo Božje na zemlji.

Rezultat radikalnih promena koje su postepeno preovladale u crkvenim gledištima (počevši rano u drugom veku) je gubitak centralne Isusove poruke - jevanđelja o Carstvu Božjem (Luka 4:43; Dela 8:12; 28:23, 31) - kao i nesporazum oko toga ko je on bio. Crkvama je ostala donekle neugodnost objašnjavanja kako je sa jedne strane Isus ispunjenje Starozavetnih proročanstava o Mesiji, dok treba da odbija Starozavetna obećanja da Mesija dolazi da vlada zemljom! Teorija koja se obično potencira je da se Isus pridržavao Starog Zaveta u granicama učenja etničke ideje ljubavi, ali je odbacivao proročke vizije katastrofalne božanske intervencije u istoriji koja će dovesti do obnavljanja

društva u okviru Carstva Božjeg.²⁶ Ukratko, Isus treba da tvrdi da je Mesija, ali da u isto vreme ukloni svu nadu za obnavljanje teokratije za kojom su žudeli njegovi savremenici.

Ne postoji sumnja da su svi vernici u Izraelu zaista očekivali dolazak Mesije na vlast na zemlji, ali se Isus, kako se dugo smatralo odvojio od takvih "sirovih" očekivanja.²⁷ Pitanje zašto Jevreji očekuju konkretno mesijansko Carstvo na zemlji je tiho izbegnuto. Da je bilo postavljeno, odgovor bi očigledno bio da ga je Strari Zavet do detalja predvideo.

Crkve moraju shvatiti da ne postupaju pošteno sa Biblijom prikazujući samo prvi čin božanske predstave - deo koji se tiče Mesije koji pati i umire - dok odbacuju drugi čin, budući dolazak Mesije kao pobjedničkog kralja, Božjeg poslanika koji će stvoriti potpuni i trajni mir na zemlji. Isusovo vaskrsnuće i vaznesenje i njegov trenutni položaj kod desne ruke Oca su samo deo trijumfa Sina Božjeg, kako to razume Novi Zavet.

U tradicionalnim načinima razmišljanja leži ozbiljno nerazumevanje Isusove uloge u istoriji. Ono se tiče Mesijine političko-teokratske uloge koja je glavni sastojak Mesijanstva. Do sada su se činili veliki naponi da se održi verovanje, suprotno većini jasnih izjava iz Biblije, da Isusova obećanja crkvi da će vladati sa njim u budućem mesijanskom Carstvu (Mat. 19:28; Luka 22:28-30) treba da se primene u *sadašnjem* dobu. Ono što se stalno previđa je da "kada Isus dođe u slavi" na kraju sadašnjeg doba (Mat. 25:31), "u novom dobu kada zauzme mesto Cara" (Mat. 19:28), crkva treba da vlada sa njim. Kako ne bi bilo ni najmanje sumnje, hor božanskih bića peva o crkvi, svih nacija, koje je Bog postavio u liniju kraljeva i sveštenika, kojima je suđeno da "vladaju na zemlji" (Otkr. 5:10). Čisto Mesijanstvo Psalma 2 ostaje snažno kao i uvek u Otkrivenju 2:26 i 3:21, i to su Isusove sopstvene reči upućene crkvi (Otkr. 1:1; 22:16). Isus

iz Svetog Pisma nije niko drugi do Mesija iz Starozavetnog proročanstva i apokaliptične literature.

Postoji hitna potreba da se religiozni ljudi uključe u lično istraživanje Svetog Pisma bez ograničenja nametnutog onim što vera trenutno tako spremno prihvata "kao veru". Moramo biti dovoljno iskreni da priznamo da većinsko mišljenje ne mora biti automatski ispravno i da tradicija, ukoliko se prihvati nekritički, može dospeti daleko u sakrivanju prvobitne vere, koju su propovedali Isus i apostoli. Može se desiti da treba ozbiljno da shvatimo primebu Canon H.L. Goudge-a kada je pisao o katastrofi koja se dogodila "kada su grčki i rimski, umesto hebrejskih umova počeli da dominiraju crkvom." To je bila "katastrofa doktrine i prakse", po Canon Goudge-u, "od koje se crkva nikada nije oporavila."²⁸ Obnova može početi tek kada se obrati dužna pažnja na Jovanovo upozorenje da "ne postoji veća greška od poricanja Isusovog Mesijanstva" (1. Jovanova 2:22).²⁹ Isus mora biti proglašen Mesijom, u punom biblijskom smislu tog izražajnog izraza.

Šta naučnici priznaju

U članku "Preaching Christ" (*Dictionary of Christ and the Apostles*, Vol. II, p. 394), James Denny kaže: "Nema poente reći da Isus jeste Hrist, ukoliko ne znamo ko je Isus. Nema nikakvog značenja reći da se nepoznata osoba nalazi uzvišena kod desne ruke Boga; što vatrenije ljudi veruju da im je Bog ovim vaznesenjem podario Princa i Spasitelja, biće zainteresovaniji da saznaju što je moguće više o njemu."

Ovu lepu izjavu prati još jedna dragocena primedba da "ne postoji nijedno propovedanje o Hristu koje ne leži ne osnovama na kojima je ležalo propovedanje apostola." Šta su onda Isus i apostoli propovedali? "Jedan od načina na koji je Isus predstavio svoj apsolutni značaj za pravu religiju je ovaj: on je sebe smatrao

Mesijom. Mesijansku ulogu može ispuniti samo jedna osoba, i on je bio ta osoba; on je bio Hrist i niko drugi." Sve ovo je odlično, ali razmišljanja koja dolaze počinju da otkrivaju komplikacije u pogledu Hristovog Mesijanstva, uprkos protestima onih koji tvrde suprotno. "Ali da li je Hrist koncepcija koju mi u drugom dobu možemo upotrebiti u neku svrhu? Odgovor je samo ako upotrebimo izraz sa dosta širine." James Denny izgleda da nije svestan da će podriti Isusovo biblijsko Mesijanstvo, i, budući da se Isus ne može razdvojiti od svoje mesijanske uloge, deformisati Isusov identitet. On nastavlja: "Sigurno je da je za one koji su prvi poverovali u Isusa kao Hrista, ime bilo mnogo definisanije nego nama; imalo je oblik i boju koje više nema." Ovo mora značiti da smo izgubili iz vida šta znači verovanje da je Isus Mesija. Denny odaje utisak da smo sada u situaciji da sami izmišljamo svoju ideju Mesijanstva, bez obzira na biblijsku definiciju.

To je, međutim, bila tendencija koja je donela katastrofu crkvi ubrzo posle smrti apostola. Crkva je počela da stvara svoju sopstvenu koncepciju Mesije, i čineći to je izgubila dodir sa Isusom iz Biblije. Denny kaže da je izraz *Mesija* "imao očekivanja koja su bila povezana sa njim i koja su za nas izgubila vitalnost koju su nekada posedovala." Upravo tako; ali zašto su izgubila svoje značenje ako ne zbog toga što smo prestali da verujemo u ono što nam Biblija govori o Mesiji? "Zapravo", kaže Denny, "eshatološke³⁰ asocijacije termina Mesija za nas nemaju značaj koji su imale za prvobitne vernike. U Isusovom učenju se te asocijacije grupišu oko titule Sin Čovečji... Koja se koristi kao sinonim za Hrista... Ništa nije karakterističnije za rano hrišćanstvo od drugog dolaska Isusa u ulozi Hrista. To je upravo suština onoga što rana crkva naziva nadom... naš pogled na budućnost je drugačiji od njihovog."

Drugačiji iz kog razloga? Sigurno je da niko ne može zanemariti jednu od najkarakterističnijih odlika hrišćanstva iz Biblije i nastaviti da ono što je ostalo naziva istom verom.³¹ Upravo ovo malo odstupanje od nade karakteristične za ranu crkvu treba da signalizira opasnu razliku između onoga što mi nazivamo hrišćanstvom i onoga što su apostoli podrazumevali pod tim imenom. Nema smisla reći da smo hrišćani ako napustimo suštinske karakteristike Novozavetne koncepcije Mesije u koga tvrdimo da verujemo.

Denny je s pravom sumnjičav u vezi tendencije među naučnicima da "prećutno pretpostavljaju da je greška verovati u Hrista u koga su verovali oni koji su prvi propovedali o njemu. Takva kritika ima za svrhu da Isusovu ličnost učini *istom kao što je naša* i njegovu svest *istom kao što naša može biti*" (moje isticanje).

To je upravo naš problem, ali takođe i Denny-jev, koji priznaje da je "naš pogled na budućnost drugačiji od pogleda apostola." Ali njihov pogled na budućnost je baziran na njihovom centralnom shvatanju Isusa kao Mesije, vladara budućeg Carstva Božjeg, čija moć je unapred prikazana u Isusovom propovedanju. Ali kakva logika postoji u napuštanju nade koja je bila "suštinska karakteristika apostolskog hrišćanstva" i tvdnje da smo još uvek hrišćani? Upravo u ovoj samokontradikciji leži veliki neuspeh crkava da ostanu verne Isusu kao Mesiji. Mi smo preferirali naš sopstveni pogled na Mesijanstvo; i osetili smo da je odgovarajuće da Isusovom imenu pridružimo sopstvene ideje. Zar nismo na taj način stvorili "drugog Isusa" po slici iz paganskih srca?

Pretraga standardnih radova iz hristologije otkriva neka zapanjujuća priznanja koja čitaoca mogu ohrabriti da sprovede sopstvenu potragu za istinom o Isusu. U članku o Sinu Božjem, William Sanday, bivši profesor na Oksfordu, postavlja pitanje da li u četiri jevanđelja postoje tekstovi koji nas mogu dovesti do ideje da je Isus "preegzistentni Sin Božji". On zaključuje da se

sve izjave o Isusu i Mateji, Marku i Luki odnose na Hristov život na zemlji. Ne postoji ni pomena o tome da je on bio Sin Božji pre svog rođenja. Ukoliko ispitamo Jevanđelje po Jovanu "treba da tražimo izraze koji nisu dvosmisleni. *Možda oni i ne postoje*" (*Hastings Dictionary of the Bible*, Vol. IV, str. 576, moje isticanje).

Ovo je, dakle, izjava vodećeg eksperta da možda u sva četiri jevanđelja ne postoji nijedna rečenica koja govori o Isusu kao Božjem Sinu pre svog rođenja. Ipak je činjenica da crkve propovedaju večno Sinstvo Isusa kao osnovno i nezamenljivo načelo vere.

Profesor Sanday nagađa zašto Matej, Marko i Luka ne znaju ništa o Isusovoj preegzistenciji: "Verovatno da se pisci nisu uopšte osvrtni na temu, i nisu reprodukovali deo učenja našeg gospoda i nje" (*isto*, str. 577). Kada su u pitanju poslanice Sanday može pretpostaviti samo da *možda* postoji pominjanje preegzistentnog Sina u Poslanici Jevrejima 1:1-3, ali to ne mora nužno da znači. O Kološanima 1:15 on kaže da je "vodeća ideja `prvorodenog` u njegovim pravima, odnosno njegovom starešinstvu u odnosu na sve rođene posle njega." On dodaje da "*se čini* pogrešnim isključiti ideju i o prioritetu (u vremenu)". On zaključuje svoje komentare citiranjem nemačkog teologa kada kaže da "ne postoji put koji vodi iz Starog Zaveta i Rabinizma do doktrine Hristovog božanstva" (odnosno da je on Bog). Profesor Wernle je smatrao da "je titula Sin Božji strogo jevrejska i da je sledeći korak od Sina Božjeg do Boga Sina napravljen na mnogobožačkoj teritoriji kroz labave ideje koje su doneli obraćenici iz paganizma" (*isto*, str. 577).

Izjave ove vrste pokazuju koliko je nestabilno tlo na kome je izgrađeno "preegzistentno Sinstvo". Mora se jasno ukazati na verovatnoću da se izjave o Isusu, koje datiraju iz postbiblijskog perioda, oslanjaju na njihova shvatanja, a ne na apostolskim. Najmudriji put je da zauzmemo stav prema dogmatskim izjavama u samom Svetom Pismu i da prepoznamo sa Isusom da

se "večni život sastoji iz ovoga: da možemo da upoznamo Oca kao *jedinog istinitog Boga* i Isusa, Mesiju koga je On poslao" (Jovan 17:3).

Isus, čovek i posrednik

Isus, koga su predstavili apostoli nije "Bog, Sin." Ova titula se ne pojavljuje nigde u Bibliji. Isus je Sin Božji, Mesija, koji vodi poreklo od čudotvornog začeca (Luka 1:35). Jedan Bog iz Svetog Pisma u Novom Zavetu ostaje ista osoba koja je otkrivena u Starom Zavetu kao Stvoritelj i Bog Izraela. Isus, "*čovek*" (1. Tim. 2:5), je posrednik između jednog Boga, Oca, i čovečanstva. Ovaj Isus može spasiti "vavek" (Jevr. 7:25). Svaki drugi Isus se mora izbegavati kao obmanjujući falsifikat - i to je suviše jednostavno "primiti" (2. Kor. 11:4).

Ispovest crkve

Crkva koju je osnovao Isus je osnovana na centralnoj ispovesti da je Isus Mesija, Sin Božji (Mat. 16:16). Ova ispovest je ozbiljno iskrivljena kada se izrazu "Sin Božji" dodeli novo nebiblijsko značenje. Da se to iskrivljenje dogodilo trebalo bi da je očigledno onima koji proučavaju istoriju teologije. Posledice toga su prisutne i danas. Ono što je hitno potrebno je povratak kamenoj veri Petrovoj koji je, u Isusovom prisustvu (Mat. 16:16), Jevreja (Dela 2; 3), i na kraju svog propovedanja izjavio da je Isus izraelski Mesija, Spasitelj sveta, *predskazan* Božjom mudročću ali prikazan u ovim poslednjim danima (1. Pet. 1:20). Zapanjujuća činjenica o Isusovom Mesijanstvu se može razumeti samo kroz božansko otkrivenje (Mat. 16:17).

Začetna figura u hrišćanstvu mora biti predstavljena u hebrejsko-biblijskom okviru. Samo tu otkrivamo stvarnog, istorijskog Isusa koji je takođe Isus vere. Izvan tog okvira mi izmišljamo "drugog Isusa", zato što njegove biblijske titule gube svoja prvobitna značenja (uporedi 2. Kor. 11:4).

Kada se Isusovim titulama pripiše novo nebiblijsko značenje, jasno je da one više ne prenose verno njegov identitet. Kada se ovo dogodi hrišćanska vera je ugrožena. Naš zadatak, stoga, mora biti proglašavanje Isusa Mesijom iz proročkih vizija, a pod Sinom Božjim i Mesijom moramo podrazumevati ono što Isus i Novi Zavet podrazumevaju pod tim izrazima. Crkva može tvrditi da je čuvar autentičnog hrišćanstva, samo kada govori u harmoniji sa apostolima i govori svetu ko je Isus.

Prilog

Jedna od najupečatljivijih činjenica predviđenih kad je Mesija u pitanju je da on definitivno *nije* Bog, već Sin Božji. Psalm 110:1 je glavni dokazni hristološki tekst u Novom Zvetu, na koji se poziva nekih 23 puta. Odnos između Boga i Mesije je precizno predstavljen titulom koja je data Mesiji - *adoni* (Ps. 110:1). Ovaj oblik reči "gospod" nedvosmisleno (u svih 195 pojavljivanja) označava nebožanske figure u Starom Zvetu. *Adoni* se mora pažljivo razlikovati od *adonai*. *Adonai* u svih 449 pojavljivanja označava Božanstvo. *Adonai nije* reč koja se pojavljuje u Psalmu 110:1. Ova bitna razlika između Boga i čoveka je vitalni deo svetog teksta, i potvrđena je od strane Isusa u Mateji 22:41ff. Ona postavlja Mesiju u kategoriju čoveka, ma koliko uzvišenog. Psalm 110:1 se pojavljuje kroz Novi Zvet kao ključni tekst koji opisuje status Mesije o odnosu na Jednog Boga (videti Dela 2:34-36).

Adonai i *Adoni* (Ps. 110:1)

Omiljeni Novozavetni dokazni tekst iz Starog Zaveta

Zašto se mesija naziva *adoni* (gospod) a nikada *adonai*? (Gospod Bog)

“*Adonai* i *adoni* su varijacije Masoretskog ukazivanja na razliku između božanstva i čoveka. *Adonai* se odnosi na Boga, a *Adoni* na ljudske starešine.

Adoni -odnosi se na ljude: gospod, gospodar [videti Ps. 110:1] *Adonai*- odnosi se na Boga...Gospoda (Brown, Driver, Briggs, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, pod *adon* [= lord], pp. 10, 11).

"Oblik *ADONI* (‘gospod’), kraljevska titula (1. Sam. 29:8), treba pažljivo razlikovati od božanske titule *ADONAI* ‘Gospod’) koja se koristi za Jahvu." “*ADONAI*- poseban oblik množine [božanska titula] koji se razlikuje od *adonai* [sa kratkim vokalom] = gospodari [pronalazi se u 1. knj. Mojsijevoj 19:2]” (*International Standard Bible Encyclopedia*, “Lord,” str. 157).

"Gospod se u Starom Zavetu koristi da se prevede *ADONAI* kada se odnosi na Božansko biće. [Hebrejska] reč... ima sufiks [sa posebnim isticanjem] najverovatnije u cilju razlikovanja. Ponekad nije sigurno da li ima božansko ili ljudsko značenje... Masoretski tekst ponekad ovo rešava tako što stavlja `sveti` ili samo `veliki`, ponekad varijacijom u nivou isticanja - *adoni*, *adonai* [kratak vokal] i *adonai* [dugi vokal] (*Hastings Dictionary of the Bible*, "Lord," Vol. 3, str. 137).

"Na hebrejskom *Adonai* isključivo označava Boga Izraela. To je posvedočeno oko 450 puta u Starom Zavetu... *Adoni* se odnosi na ljudska bića (1. Moj. 44:7, 4. Moj. 32:25, 2. Car. 2:19 [itd.]). Moramo pretpostaviti da reč *adonai* dobija svoj poseban oblik kako bi se razlikovala od sekularne reči *adon* [odnosno, *adoni*]. Razlog za obraćanja Bogu sa *adonai*, [sa dugim vokalom] umesto uobičajenog *adon*, *adoni* ili *adonai* [sa kratkim vokalom] može biti razlikovanje Jahve od drugih bogova ili ljudskih gospodara" (*Dictionary of Deities in the Bible*, str. 531).

"Dugačko *ā* u *Adonai* [Gospod Bog] se može pripisati nameri Masoreta da označe reč kao svetu putem malog spoljašnjeg znaka" (*Theological Dictionary of the OT*, "Adon," str. 63 i *Theological Dictionary of the NT*, III, 1060ff, n. 109).

"Oblik `gospodu` *l'adoni*, se nigde u Starom Zavetu ne koristi za označavanje božanstva... široko prihvađena činjenica [je] da Masoretke ukazuje razlikuje označavanje božanstva (*adonai*) od označavanja ljudi (*adoni*) (Wigram, *The Englishman's Hebrew and Chaldee Concordance of the OT*, str. 22)" (Herbert Bateman, "Ps 110:1 and the NT," *Bibliotheca Sacra*, Oct.- Dec., 1992, str. 438).

Profesor Larry Hurtado sa univerziteta u Edinburgu, proslavljeni autor modernih klasika o hristologiji: "Nema sumnje da izrazi *Adonai* i *adoni* funkcionišu drugačije: jedan je dostojanstven način za izbegavanje izgovaranja reči JHVH a, drugi je korišćenje iste reči za *nebožanske fiure*" (iz korespodencije, 24. jun 2000).

Kako je Isus pretvoren u Boga

Novi Zavet predstavlja Isusa kao Hrista, mesijanskog Sina Božjeg. On deluje kao predstavnik Jehove, svog Oca, Boga Izraela. Isus je osnovao svoju crkvu na otkrivenju da je on "Hrist, Sin Boga Živoga" (Mat. 16:16). Kao Sin Božji, on je stvoren ili začet natprirodnim putem (Mat. 1:20; Luka 1:35; Dela 13:33, ne KJV; 1. Jovanova 5:18) u utrobi majke. To ga čini jedinstvenim Sinom Božjim, "jedinorodnim" ili "jedinstveno začetim Sinom Božjim" (Jovan 1:14, 18; 3:16, 18; 1. Jovanova 4:9) i Gospod *Mesija* (Luka 2:11), *ne* Gospod Bog. Budući da je začet - stvoren - on po definiciji ne može biti večan. Stoga je izraz "večni Sin" očigledan izraz bez smisla. "Večno" označava nešto što nema početak. Biti začet znači imati početak. Svi sinovi su začeti pa je "Bog Sin" pogrešna titula za Isusa, Mesiju. Ne možete biti večni Bog i *Sin* Božji u isto vreme! Crkveni oci od drugog veka na ovamo, počevši verovatno sa Justinon Mučenikom, počinju da pomeraju istoriju Sina Božjeg nazad u preistoriju kriveći i zaklanjajući njegov stvarni identitet. Oni su mu oduzeli status vođe novog ljudskog stvaranja, Drugog Adama. Oni su umanjili njegovu stvarnu istoriju u izmislili kosmičku preistoriju za njega. Ovo je uništilo njegov identitet kao "*čoveka* Mesije Isusa." Kasnije je Origen izmislio novo značenje za reč "začet" ili "stvoren." On je nazvao Isusa "večno stvorenim" Sinom - što je koncept bez značenja koji je kontradiktoran Novozavetnom pogledu na stvarno "začinjanje" ili "stvaranje" Sina oko 2. godine n.e.

Ovo fundamentalno pomeranje paradigme koje je uzrokovalo strašan "problem Trojstva" su "obnovitelji" uspeli da tačno pripišu prenikajskim ocima koji su, koristeći srednjeplatonski model, počeli da projektuju istorijskog Isusa, mesijanskog Sina Božjeg, u preistorijske dane pre postanka sveta. Oni su proizveli *metafizičkog Sina* koji je zamenio

mesijanskog Sina/Kralja opisanog u Bibliji - mesijanski Sin čije je postojanje još uvek bilo budućnost kada je bio predskazan kao obećani kralj u savezu načinjenom sa Davidom (2. Sam. 7:14, "on *će biti* Moj [Božji] Sin"). Poslanica Jevrejima 1:1-2 izričito kaže da Bog *nije* govorio kroz Sina u Starozavetna vremena. To je zato što još uvek nije postojao mesijanski Sin Božji.

Profesor Loofs je opisao proces ranog iskrivljenja biblijskog hrišćanstva:

"Apologeti ['crkveni oci' kao Justin Mučenik iz sredine 2. veka] su postavili temelje za kvarenje (*Verkehrung*) hrišćanstva u smeru otkrivenog [filozofskog] učenja. Njihova hristologija je imala katastrofalan uticaj na dalji razvoj. Uzimajući zdravo za gotovo transformaciju koncepta Sina Božjeg u preegzistentnog Hrista, oni su bili uzrok hristološkog problema iz četvrtog veka. Oni su izazvali pomeranje početne tačke hristološkog razmišljanja - *udaljivši je od istorijskog Hrista* u pitanje preegzistencije. Oni su time odvukli pažnju sa istorijskog života Isusa, gurajući ga u senku i umesto toga promovisali inkarnaciju [odnosno preegzistentnog Sina]. Oni su vezali hristologiju za kosmologiju a nisu je mogli vezati za soteriologiju. Učenje o Logosu nije `viša` hristologija od uobičajene. Ona zapravo zaostaje daleko iza stvarnog razumevanja Hrista. Po njihovom učenju Bog nije više taj koji se otkriva u Hristu, već Logos, inferiorni Bog, Bog koji je podređen najvišem Bogu (inferiorizam ili subordinacija).

"Štaviše, potiskivanje ekonomsko-trojstvenih ideja metafizičko-pluralističkim konceptima božanskog trojstva (*trias*) se može pratiti do apologeta" (Friedrich Loofs, *Leitfaden zum Studium des Dogmengeschichte* [Manual for the Study of the History of Dogma], 1890, deo 1 glava. 2, odeljak 18: "Christianity as a Revealed Philosophy. The Greek Apologists," Niemeyer Verlag, 1951, str. 97, prevod moj).

Oni koji su posvećeni obnovi identiteta biblijskog Isusa, Sina Božjeg, mogu dobiti podstrek od oštrih reči vodećeg sistematskog teologa našeg vremena. On obnavlja biblijsko značenje ključne titule "Sin Božji" spasavajući je time od milenijuma krivljenja koje je trpelo zbog platonistički nastrojenih crkvenih otaca i teologa.

Profesor Colin Brown, glavni urednik *New International Dictionary of New Testament Theology*, piše, "Srž materije leži u tome kako razumemo termin Sin Božji... Titula "Sin Božji" sama po sebi ne predstavlja izraz ličnog Božanstva ili izraz metafizičkog razlikovanja u Bogu. Zaista, neko ko je `Sin Božji` je biće koje *nije* Bog! To je oznaka za biće koje ima poseban odnos sa Bogom. Zapravo, označava Božjeg poslanika, Božjeg vice-regenta. To je oznaka za kralja, koja ga identifikuje kao Božjeg Sina... Po meni termin `Sin Božji` se svodi na termin `Božja slika` što treba da se razume kao Božji poslanik, onaj u kome boravi duh Boga, i kome je data vlast da radi u ime Boga... Meni izgleda kao fundamentalna greška kada se izjave iz Četvrtog jevanđelja o Sinu i njegovom odnosu sa Ocem tretiraju kao odnosi unutar Trojstva. Ali izgleda da ovakvo pogrešno tumačenje Četvrtog jevanđelja čini osnovu velikog dela Trojstvenog razmišljenja... Učestalo je potpuno pogrešno tumačenje uvoda u Jovanovo jevanđelje kao da kaže `U početku beše Sin, i Sin beše u Boga, i Sin beše Bog` (Jovan 1:1). Ono što se ovde dogodilo je ubacivanje reči *Sin* umesto Reč (na grčkom *logos*) čime se Sin čini delom Boga koji je postojao od početka" ("Trinity and Incarnation: Towards a Contemporary Orthodoxy," *Ex Auditu*, 7, 1991, pp. 87-89).

Beleške

1 Bultmann, na primer u *Essays Philosophical and Theological*, str. 276, tvrdi da je Jovan 20:28 jedini sigurni slučaj u Novom Zavetu kada se titula "bog" primenjuje na Isusa. Mnogi bi se složili da je poslanica Jevrejima 1:8 drugi siguran slučaj. Primetite pažljivi prevod u Novoj Američkoj Bibliji: "Tvoj presto, bože, stoji večno" (Ps. 45:6). Bog iz Biblije je nekoliko hiljada puta označen sa ličnom zamenicom u jednini "Ja", "Ti", "On", itd. Lične zamenice u jednini označavaju jednu osobu, ne tri. Od skoro 4400 pojavljivanja reči "Bog" u Bibliji, ni za jedno se ne može pokazati da znači "Bog koji postoji u tri osobe". Ova činjenica treba da ubedi one otvorenog uma da Biblija nikada ne predstavlja Boga kao Trojstvo. Trojni Bog je stran Svetom Pismu.

2 Izraz "večno stvaranje Sina", koja je osnova ortodoksne doktrine Trojstva, nema značenje, budući da stvaranje znači postajanje, dok se večnost nalazi van vremena. Citiracu protest Dr. Adam Clarke-a: Verujem da mi se može dozvoliti da kažem, uz dužno poštovanje prema onima koji se ne slažu sa mnom, da je doktrina večnog Sinstva Hrista, po mom mišljenju, antibiblijska i veoma opasna... Reći da je on stvoren u večnosti je, po mom mišljenju, apsurd; a fraza `večni Sin` je zaista auto-kontradiktorna. `Večnost` je nešto što nema početak, niti poseduje bilo kakvu vremensku odrednicu. `Sin` pretpostavlja vreme, stvaranje i oca, a takođe i vreme koje je prethodilo tom stvaranju. Stoga je spajanje ta dva termina `Sin` i `večnost` apsolutno nemoguće, budući da oni nose suštinski različite i suprotne ideje" (*Commentary on Luke 1:35*). Dr. J.O. Buswell piše, "Pouzdana možemo reći da Biblija nema apsolutno ništa da kaže o `stvaranju` večnog odnosa između Oca i Sina" (*A Systematic Theology of the Christian Religion*, Zondervan, 1962, str. 111).

3 Dugujem F.F. Bruce-u za sledeće oštromno opažanje: "Ljudi koji se pridržavaju gesla *sola scriptura* (kako oni veruju) se često zapravo pridržavaju tradicionalne škole interpretacije tog gesla. Evangelistički protestanti mogu isto tako biti sluge tradicije kao katolici ili grčki pravoslavci; samo što oni ne shvataju da je to `tradicija`" (iz korespondencije).

4 Tako su Jevreji preveli hebrejski izraz na grčki.

5 Citat izjave E. Kautzsch-a: "Referenca u Miheju 5:2 služi da ukloni antičnost... 5. knj. Mojsijeva 32:7 pokazuje da je *ovo* značenje `nekadašnjih dana` (ne `večnih dana`, kao da se govori o večnoj preegzistenciji Mesije)" (*Hastings Dictionary of the Bible*, extra vol., str. 696). *Pulpit Commentary*

(Mihej, str. 82) primećuje da je "večno stvaranje, ljudski govoreći, teološka fikcija, filozofski apsurd."

6 Slabost većine teoloških sistema je odbijanje da se primete izjave, koje se odnose na Isusa u Otkrovenju, koje su upravo reči Gospodara. Kada se zanemari hriologija Otkrovenja, tvrdnje Isusa u knjizi (1:1) su porečeni i iskrivljeni hriološki rezultati.

7 "Treba primetiti da je Jovan dosledni svedok osnovnog načela judaizma, u unitarnom monoteizmu, kao i svaki u Novom Zavetu (cp. Rim. 3:30; Jakov 2:19). Postoji samo jedan, istiniti i jedini Bog (Jovan 5:44; 17:3)" (J.A.T. Robinson, *Twelve More New Testament Studies*, SCM Press, 1984, str. 175). Isus se obraćao Ocu kao "jednom istinitom Bogu" (Jovan 17:3). Ovakve izjave treba da okončaju svaku raspravu. Samo je Otac jedini istiniti Bog.

8 Alternativno se Isusovo "uspenje" može odnositi na njegovo znanje božanskih tajni (cp. Izr. 30:3, 4).

9 Za jevrejsko razmišljanje je tipično da se za ono što je obećano u budućnosti može govoriti kao da već postoji u Božjem planu. Stoga u Jovanu 17:5 Isus je već "imao" slavu "u" Oca. Slava je bila obećana nagrada. Hrišćani takođe već "imaju" nagradu koja se čuva na nebu. To je nagrada "u" Oca (Mat. 6:1; cp. Jovan 17:5: "slavu koju imadoh u Tebe pre nego svet postade"). "U nekim jevrejskim spisima, preegzistencija se pripisuje očekivanom Mesiji, ali samo kao zajednička sa drugim uvaženim stvarima i osobama, kao što su šator, Zakon, grad Jerusalim, sam zakonodavac Mojsije, narod Izraela" (Ottley, *Doctrine of Incarnation*, str. 59).

10 Uporediti G.B. Caird, *The Development of the Doctrine of Christ in the New Testament*, str. 79: "Jevreji su verovali isključivo u preegzistenciju personifikacije; mudrost je bila personifikacija, ili božanske osobine, ili božanske namere, ali nikada osobe. Ni Četvrto jevanđelje ni Poslanica Jevrejima nikada ne govore o večnoj Reči Mudrosti Božje na način koji nas navodi da pomislimo da se radi o osobi."

11 H.H. Wendt, D.D., komentarišući Jovana 8:58 kaže: "Isusov ovozemaljski život je predodređen i predskazan od strane Boga pre Avramovog vremena" (*The Teaching of Jesus*, Vol. II, str. 176).

12 Edwin Freed u *JTS*, 33, 1982, str. 163: "U Jovanu 8:24 `ego eimi` treba razumeti kao referencu na Isusovo Mesijanstvo... `ako ne uzverujete da sam ja, pomrećete u gresima svojim`"

13 Videti belešku 10.

14 Uporediti James Dunn, *Christology in the Making*, str. 243, koji diskutuje o Jovanu 1:1-14: "Zaključak koji se izgleda pojavljuje iz naše analize je da tek sa stihom 14 možemo početi da govorimo o ličnom Logosu... Poenta je iskrivljena činjenicom da moramo prevesti muški rog logosa kao `on`... Ali ako umesto toga logos prevedemo kao `Božji izraz`, postaje jasnije

da ne postoji nužna namera da se o Logosu u stihovima 1-13 razmišlja kao o božanskom biću."

15 Pretpostavimo da je kršten na odgovarajući način, potpuno obavešten i aktivan u pogledu istine iz Svetog Pisma. Čitalac treba da bude svestan da savremene ideje o tome šta znači biti hrišćanin možda ne odgovaraju biblijskoj definiciji. Mateja 7:21 daje najneprijatnije upozorenje iz Novog Zaveta.

16 Vol. I, str. 194.

17 Posebno videti C.H. Talbert, "The Problem of Preexistence in Philippians 2:6-11," *JBL* 86 (1967), pp. 141-53. Takođe G. Howard, "Philippians 2:6-11 and the Human Christ," *CBQ* 40 (1978), pp. 368-87.

18 *New Testament Teaching in the Light of St Paul's*, pp. 65, 66.

19 U Kološanima 1:17, mnogi prevodioci su manje oprezni od NASB koja se mudro opredeljuje za graničnu izjavu da je Isus "postojao pre" svih stvari. Dovoljno je reći, kao i Pavle, da je on "pre" svih stvari, što znači da je superioran u stvorenom svetu, a ne da je doslovno prvi koji je stvoren u vremenu, ili da postoji večno. U Jovanu 1:15, 30 sličan entuzijazam za preegzistenciju je pokazan u onim prevodima koji nam ne dozvoljavaju da vidimo da se stih takođe može razumeti kao: "Onaj koji dolazi posle mene je zauzeo mesto ispred mene zato što ima apsolutnu superiornost u odnosu na mene" (videti komentare Raymond Brown-a u *Anchor Bible* seriji, i Westcott. Takođe u "Geneva Bible" (1602) stoji: "On je bio bolji od mene.") NIV je obmanjujuća kada opisuje Isusa kako se "vraća" ili "ide nazad" Ocu. On je "išao" ili se "uzvisio" (videti Jovana 13:3; 16:28; 20:17).

20 Novi Zavet je veoma jasan da je Bog, Otac stvoritelj u 1. knj. Mojsijevoj 1:1; Delima 7:50; 14:15; 17:24, Otkr. 4:11; 10:6; 14:7; Marku 10:6; 13:19. Jevr. 1:1-2 opisuje Boga iz Hebrejske Biblije kao Isusovog Oca i isključuje svaku mogućnost da "Bog" može označavati Trojnog Boga. Takođe videti Murray Harris, *Jesus as God* (Baker, 1992), fn. str. 47: "Za autora poslanice Jevrejima (neko bi rekao i za sve Novozavetne pisce) `Bog naših otaca`, Jahve, nije niko drugi do `Bog i Otac našeg gospoda Isusa Hrista` (vidi Dela 2:30, 33; 3:13, 18, 25, 26)...Ne bi bilo prikladno da Elohim i Jehova ikada označavaju Trojstvo u Starom Zavetu, kada se u Novom Zavetu *theos* konstantno odnosi samo na Oca i izgleda nikada na Trojstvo." Na str. 273 (fn.) Harris priznaje da se "Bog" nikada ne odnosi na Oca i Sina u isto vreme.

21 Uporediti *Tyndale Commentary on Hebrews* yb Thomas Hewitt (1960), str. 56: "Prevod stoga glasi, 'I kada opet donese prvoođenog na svet'".

22 Takođe videti Mat. 19:28; Luku 22:28-30; i Otkr. 2:26, 3:21, i 5:10, koji sa mnogim drugim tekstovima predviđaju uspostavljanje mesijanskog Carstva po Isusovom povratku.

23 Za više informacija o tome kako pisac Poslanice Jevrejima koristi Psalm 102 u Jevr. 1:10 videti F.F. Bruce, *Epistle to the Hebrews*, str. 21-23.

24 Hebrejska reč "gospod" (*adoni*, moj gospod) nije ni u jednom od 195 pojavljivanja titula božanstva. Gospod Bog je, sa druge strane, *Adonai* 449 puta. Ovaj ključni tekst dokazuje da nijedan pisac Biblije nije mislio da je Mesija Bog. Videti prilog.

25 Jovan 20:28 opisuje obraćanje Isusu sa "Gospod moj i Bog moj." Obe titule se u Novom Zavetu pripisuju Mesiji (Ps. 45:6, 11; 110:1). Cela Jovanova namera je da predstavi Isusa kao Mesiju (John 20:31). Ali Tomine reči imaju poseban značaj. U Jovanu 14:7 Isus je rekao Tomi: "Kad biste mene znali onda biste znali i Oca mog; i odsele *poznajete Ga, i videste Ga.*" "Najzad, posle vaskrsnuća, Toma je zaista video da je Bog u Hristu i da videti Hrista znači prepoznati Boga koji ga je poslao. Jovan 20:28 je nastavak Isusovog ranijeg razgovora sa Tomom i Filipom (Jovan 14:4-11).

26 Isus nikada nije porekao da će predskazanu teokratiju jednog dana uspostaviti on kao Mesija. Gubitak istine o budućem mesijanskom Carstvu iz teologije se takođe podrazumeva gubitak buduće zajedničke vlasti Isusa i verne crkve. Stoga je cilj hrišćanstva nestao.

27 Pronalazi se i u Psalmima o Solomonu kao i u Starom Zavetu, Psalm 2, itd.

28 *The Calling of the Jews*, u sabranim esejima o judaizmu i hrišćanstvu.

29 *New Testament Letters* parafrazirani od strane J.W.C. Wand, D.D.

30 Drugim rečima, ima veze sa događajima koji će se desiti na kraju doba.

31 Na isti način na koji su hrišćanske doktrine o Bogu i čoveku i spasenju "u potpunosti neodržive bez postojanja Satane" (Michael Green, *I Believe in the Downfall of Satan*, Eerdman's, 1981, str. 20).

Indeks citata

1. knj. Mojsijeva

1:26	18,23,25,29
3:5	20
3:15	7, 8, 25
6:2, 4	10
49:10	8

2. knj. Mojsijeva

3:14	16
4:22	10

4. knj. Mojsijeva

24:17-19	8
----------	---

5. knj. Mojsijeva

6:4	4, 13
18:15-18	7, 10, 13, 25

Sudije

6:8	13
-----	----

2. Samuilova

7:13-16	9, 25
---------	-------

Jov

1:6	10
2:1	10
38:7	10

Psalmi

2:6-8	9-11, 15, 25
8:5, 6	28, 23, 25
22	25
29:1	10
33:6-12	17
45:7	8, 26
80:17	11
82:6	12, 15, 24
89:6	10
89:19, 20, 27	23, 25
102:25	24
110:1, 2	11, 20, 25

Izreke

8:22, 30	16
----------	----

Isaija

7:14	9, 25
9:6	7, 8
11:1	7
22:21	8
43:10	4
46:9	4
51:16	24
53	25
55:11	17
65:17	24

Danilo

2:44 25
3:25 10
7:13, 14 11, 25

Mihej

5:2 7, 8
6:4 13
7:20 8

Malahija

2:10 4

Mateja

1:1 10
1:18, 23 6, 9
2:6, 15 6, 7
4:8-10 20
8:11 16
13:19 17
16:16, 17 9, 33
19:28 26, 28
22:42-45 11
25:31 24, 28

Marko

12:29-34 4, 12
14:61, 62 9, 11

Luka

1:35 10, 22, 25, 33
3:38 10, 17, 20, 22
4:43 27

Luka

11:49 16
22:28-30 26, 28
24:27 14

Jovan

1:1, 3 16, 17
1:6 13
1:12 10
1:14 16-18, 26
1:18 18
1:41, 45, 49 10
3:2, 13 13, 14
3:34 18
4:24 3
4:26 16
5:44 4, 11-13, 15, 16, 18, 26
6:14 13
6:27 11
6:50, 51 13
6:62 14
8:56-58 15
10:24, 25 13
10:29-38 12
10:34-36 13, 15, 17, 18
11:24 15
14:9 26
17:3 4, 11-16, 18, 26, 33
17:5 15
17:11, 22, 36 12
17:18 13
17:22, 24 15
20:31 9, 11, 13, 26

Dela

2:3	33
2:36	20
3:20, 21	25, 26
3:22, 26	7
7:37	7
8:12	27
28:23, 31	7, 27

Rimljanima

1:4	10, 20, 25
15:18	27

1. Korinćanima

6:2	26
8:6	3, 19, 23
11:7	21
15:45	20, 22

2. Korinćanima

5:19	18, 19
8:9	21
10:1	21
11:4	3, 27, 33

Galatima

2:20	19
3:16	7
6:6	17

Efescima

1:3	4
1:23	19

Efescima (cont.)

3:19	19
4:6	19, 23

Filipljanima

2:5-11	19-21
--------	-------

Kološanima

1:13-18	22, 23
1:15	32
1:19	18
2:9	18, 21

1. Timotiju

2:5	4,20,23,33
-----	------------

2. Timotiju

2:12	26
------	----

Jevrejima

1:1-3	17, 32
1:2, 6-8	8,24,26
1:10	24
2:5	24
2:7	26
2:10	19
4:4, 10, 15	24
7:25	33
8:1	23, 26

Jakovljeva

1:17	13
------	----

1. Petrova

1:20 15, 16

2. Petrova

1:4 19

1. Jovanova

2:22 29

4:2 17

2. Jovanova

7 17

Otkrivenje

1:1 29

2:26, 27 9,26,29

3:12 4

3:14 23

3:21 26, 29

5:10 29

13:8 15, 16

20:4 26

22:16 29